

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Пам'ять про місто та особливості сприйняття постурбіцидного життя (на прикладі міста Ірпінь)»

Спеціальність: 054 Соціологія
Освітня програма: «Соціологія»
Освітній ступінь: бакалавр
Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Кохан Олександра Євгенівна, студентка
4 курсу

Наукова керівниця:

Малес Людмила Володимирівна,
докторка соціологічних наук,
професорка

Бакалаврська робота допущена до захисту рішенням кафедри *теорії та історії соціології*

Протокол № 14 від «08» червня 2023 р.

Зав. кафедри _____ проф. Судаков В.І.
підпис

Київ 2023

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта
кафедри

Рекомендовано**до захисту**

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового
керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

План диплому

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення міського простору у соціології	5
1.1 Соціальність міського простору.....	9
1.2 Міський простір та урбіцид.....	12
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. Історичний контекст громади Ірпеня і перспективи сприйняття та меморіалізації урбіциду	17
2.1 Пам'ять про місто у місцевій спільноті	22
2.2 Історична ретроспектива :соціальні особливості адаптації до урбіциду (на прикладі Сараєво)	23
2.3 Передумови сприйняття та пам'яті про урбіцид в Україні.....	25
Висновки до розділу 2	28
РОЗДІЛ 3. Метод когнітивних мап при дослідженні Ірпеня.....	28
Висновки до розділу 3	33
Висновки	34
Джерела.....	35
Додатки.....	37

Вступ

На даний момент, в українському контексті знищення міст є вагомим трагедією, урбіциди скоюються Росією щоденно, якщо не щохвилинно. Урбіцид не є новим феноменом для українського суспільства, проте відносно недослідженим саме у вітчизняній соціології. Враховуючи це, **актуальність** роботи обґрунтовується співвідношенням масштабності феномену до його дослідженості з точки зору соціології.

Мета дослідження – виявити потенційні соціальні особливості сприйняття міста, що пов'язані з поверненням у постурбіцидне місто та адаптацією до постурбіцидних пейзажів. Цю роботу можна сприймати як першу ланку у комплексних дослідженнях постурбіцидного міського простору. **Об'єкт** – містяни, що повернулися у деокуповане місто, а **предмет** – адаптація містян до урбіциду та постурбіцидного життя.

Завдання, що реалізують мету :

1. Обґрунтувати пізнавальні можливості розгляду міста як соціального явища
2. Окреслити концепт урбіциду та охарактеризувати його на основі наявних досліджень
3. Порівняти ситуації урбіциду Сараєво 90-х внаслідок сербської імперської агресії та Ірпеня у війні росії проти України
4. Виявити особливості адаптації містян до постурбіцидного життя шляхом дослідження їх сприйняття міста методом когнітивних мап

В цій роботі я буду концентруватись на соціологічному баченні міста, особливо підкреслюючи нерозривність міської території та міської спільноти, водночас буду досліджувати, як така глобальна трансформація міста, як урбіцид, може потенційно вплинути на міське життя. З класичної теорії я планую розглянути два погляди на простір міста: Роберта Парка, як представника Чиказької школи, та Анрі Лефевра, окрім цього, я додам до

бачення Лефевру взаємодоповнювальних йому теоретиків Дорін Мессі та Джона Уррі. Таким чином спадок Роберта Парка [Park, 2019] та Анрі Лефевра [Pierce & Martin, 2015], Дорін Мессі [Massey, 1985] та Джона Уррі [Urry, 1985] слугують ґрунтом для розвитку моїх припущень щодо урбіциду як феномена міської соціології. Надалі, щоб надати моїм ідеям обґрунтування, я, з деякими корекціями, звернусь до напрацювань Мартіна Коварда, та розгляну контекст урбіциду Сараєва та постурбіцидного життя для побудови гіпотез про перспективи пам'яті про урбіцид Ірпеня. До того ж, буде привнесена історія розвитку міського простору Ірпеня з 2010-х років. Таким чином, ідеї щодо соціальних адаптаційних механізмів, що можна дослідити через сприйняття містянами Ірпеня постурбіцидного простору, будуть обґрунтовані соціальною теорією.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення міського простору у соціології

Місто зазнає трансформацій майже щогодинно, воно є нагромадженням різноманітного ресурсу: економічного, людського, символічного, тощо. Однак, для початку я також хотіла б звернути увагу на те, що я часто використовую такі поняття, як «місто» та «міський простір». Причиною цього є те, що як «місто», так і «міський простір» мають багато трактувань. Я використовуватиму «місто» та «міський простір» як взаємозамінні поняття, проте слід зауважити, що в залежності від контексту, сенс понять все ж дещо різниться. Локтіонова писала, що «місто, так би мовити, представляє собою текст історії. Тому, якщо окремі фрагменти міського середовища втрачають свою виразність або зникають для сприйняття, змістовний контекст міського середовища руйнується» [Локтіонова, 2014, с 90]. Тобто, «місто» є більш всеохопним поняттям, що включає в себе плюральні міські середовища. В цій праці термін «місто» буде використаним як система, для функціонування

котрої потрібні міські середовища. Я наголошую на плюральності міських середовищ у місті в своїй праці, на їх неуніверсальності. Можна припустити, що місто складається з множинних міських середовищ, що і формують місто. Але, як підмітила Оксана Міхеєва «не тотожні адміністративним природні межі мають і райони міста, які не тільки не співпадають територіально, а ще й часто переназиваються (перекодовуються) мешканцями міста» [Міхеєва, 2010, с 96], що я інтерпретую як те, що міський простір може існувати поза офіційними межами міста, але місто не може існувати поза офіційними межами міського простору через неофіційність міського простору. Міський простір, в першу чергу, про сприйняття простору в категорії його міськості, а місто ж складається з них. Тому, знову ж, місто як текст без абзаців міських просторів існувати не може, але інколи міський простір існує поза містом, як можна спостерігати окремі абзаци без контексту.

Місто також можна розглядати з багатьох ракурсів, наприклад, з архітектурного або ж екологічного. В зв'язку з тим, що містяни проводять у місті вважай більшу частину свідомого життя, то дослідження міста можуть здаватись їм скоріше беззмістовними, адже містянам місто здається самозрозумілим, природнім містом. І, для справедливості, натуралізували місто не тільки містяни, а й деякі науковці. Роберт Парк, представник Чиказької школи розглядав місто як «природній простір для диференціації та змагання». [García, 2019,р 3], Парк особисто визначав місто, як «це радше стан душі, сукупність звичаїв і традицій, а також організованих поглядів і почуттів, які успадковуються в цих звичаях і передаються з цими традиціями.» [Парк, 2019, с. 1]. Надалі він більше фокусується на природності міст та екологічності, що для цієї роботи не є релевантним. Ідея природності міста тогочасно була достатньо проривною, однак ідея того, що місто має природній баланс, еквілібріум не має достатньо доказів. Парк акцентував увагу на природності та нейтральності, що насправді зменшує політичну роль міста. Нерівності в місті відображають нерівності в суспільстві, тому екологічні теорії міста

початку XX століття специфічно нормалізують нерівності. Справді, нерівності існували і тоді, однак погляд на них, як на щось натуральне, природне є досить небезпечним. Нерівності виникають не тільки через те, що містяни є агентами, а отже розвиваються, мають пенву соціальну мобільність та отримують певні ролі (під ролями я розумію це як розподіл відповідальностей та обов'язків, а не в театральному гофманівському сенсі). Місто ділиться на райони, сегрегуюється, не тільки через агентність містян, а й по причині також дискримінації, динаміки сил, політичних рухів, та інших структурних явищ. На мою думку, соціальним науковцям не слід вивчати будь-що як явище природне оскільки це сприятливий клімат для упереджень. Дискурс натуралізації як виправдання, раціоналізуванння силової динаміки – есенціалізм, поширений в політиці та науці, що робить його надзвичай небезпечним. Натуралізація гетто, ізоляції та безпритульності ставить під питання наукові принципи об'єктивності. Також, Роберта Парка можна покритикувати за те, що він вважає міську культуру вищою за сільську, оскільки у своєму розділі він спирається на ідеї, що всі визначні культури мають міста. Проте, якщо вдумуватись, то містя є агломерацією капітала, а накоплення капіталу зазвичай відбувається за рахунок виведення капіталу з іншого місця. Прочитавши Уррі, Лефевра та Гарві, я прийшла до висновку, що сама поява міста на мою думку пов'язана з колоніалізмом або ж імперіалізмом, а ієрархія культур є чимось, що може подібний розподіл капіталу виправдовувати. Роберт Парк же, в свою чергу, користується дискурсом натуралізації і жодним чином не розглядання причини появи міста як такого.

Прийом натуралізації в цілому притаманний Роберту Парку, адже кажучи про бідність, він теж побічно згадує її, як природне та вічне. Такий погляд на соціальні феномени, з моєї точки зору, скоріше заважають. Тобто, якщо працювати з міською нерівністю, як з природнім процесом, то дослідження неможливо буде назвати соціологічною роботою, адже бідність не є процесом без причини та акторів. Сенситивні процеси у місті слід

локалізувати та надавати їм «тілесності». Ніщо з подій в місті не є природнім та безпричинним, міський простір втілює в собі безліч соціальних явищ. Явищам в місті слід надавати «тіло», знаходити теоріям першопочаток та реальні події, в котрих вони відображатимуться. Місто не є даним, воно продукується, і тому не має нічого природнього в нього, адже у міста є невизначена кількість агентів.

Парк також звернув увагу на системність міста, хоч і перебільшено натуралізували те, що відбувалося. Для закладання ґрунту в розумінні урбіциду у місті з роботи Парка можна взяти переконання, що місто є специфічною екосистемою [García, 2019], і це дає можливість розглянути детальніше правила життя міської екосистеми, агентів та її функціонування. Міський простір не є ані стихійним, ані природнім явищем : ніщо не виникає без попередньої ідеї або ж упевнення в чомусь, але міський простір це своєрідна екосистема, що асимілює, репродукує та генерує капітал. Важливо розуміти, що такі феномени, як джентрифікація або ж субурбанізація мають акторів, ідеології та наративи за ними, що також потім відображаються у символічному маркуванні простору та його розмежуванні. Місто справді скидається на екосистему у тому, що кожен агент займає специфічне місце та продукує дії, що притаманні саме його ролі. При цьому ж, кожен міський день має одні й ті самі риси, а отже в часі місто саме себе поновлює, як екосистеми, що відтворюються зчез через певний часовий проміжок підозрілі схожі на минулі екосистеми.

Отже, цей підрозділ можна підсумувати фразою пані Локтіонової, що «місто представляє собою складний організм, середовище якого демонструє комплекс таких світів, які перетинаються, але повністю ніколи не взаємопроникають.» [Локтіонова, 2014,с 90].

1.1 Соціальність міського простору

З минулого підрозділу можна було зрозуміти про одну з гілок розвитку урбанізму, проте вивчення соціології міста на цьому не завершується. Надалі попередній підрозділ можна доповнити теорією про соціальний простір, що обов'язково взаємопов'язаний із міським. В цьому підрозділі буде розглянутий альтернативний погляд на те, як місто відображає суспільство та *vice versa*. Місто є своєрідним накопиченням, акумуляцією перш за все людського ресурсу. Простір можна поділити на фізичний та соціальний, однак у цій праці мене цікавить соціальність простору, тому що фізичний простір є основою для соціального, людина живе рутину у соціальному просторі з моменту, як стає соціалізованою. Через таку особливість не має сенсу розділяти фізичний та соціальний простір червоною лінією, оскільки вони взаємопроникні. Як пише Мессі : « Простір - це соціальний конструкт, так. Але соціальні відносини також конструюються над простором, і мають значення» [Massey, 1985, p 12]. Тобто, навіть у своїй фізичності простір є перш за все соціальним, адже саме сприйняття чогось як простору відбувається саме через соціальний конструкт «простору». Зміни у просторі неминуче трансформують і діяльність та можливості, що були на цьому просторі. Тобто, якщо розглядати це саме в контексті урбіциду, то глобальна трансформація міського простору не могла не змінити соціум, що живе в ньому. Також, зміна простору призводить до зміни продукції (дій) в просторі. В контексті урбіциду це можна розглядати, як те, що зміна в міському просторі через урбіцид буде впливати на будь-які пост-урбіцидні зміни та дії в просторі. Іншими словами, я припускаю, що після урбіциду містяни будуть діяти та продукувати простір іншим чином, ніж до урбіциду. Я використовую саме слово продукується, а не створюється, так як я спираюсь тут на Лефевра. Лефевр привносить цікаву думку про те, що простір, на відміну від природи, він саме продукується, а не створюється. Його думку можна доповнити думкою Мессі, про те, що реорганізація простору, або ж зміна продукування, якщо використовувати лексику Лефевра, змінює

процеси, що відбуваються в суспільстві. Мессі у своєму розділі книги «Social relations and social structures» підкреслює, що простір є важелем для зміни соціальних сил в просторі, тому розуміння, як суспільство розподіляється просторово є ключовим для соціальних наук [Massey, 1985]. Мессі висвітлювала, що саме просторова організація суспільства є центральною для вивчення соціальних процесів та концептуалізації їх, адже через простір можна все наочно побачити: де накоплюється капітал, і як розподіляється праця. За допомогою аналізу простору головні суспільні процеси яскраво проглядаються: персональні, робочі та економічні відносини. В цілому, як Лефевр, так і Мессі наполягають на тому, що не має не втілених у фізичність важливих відносин. Я ж можу сказати, що простір, що змінився після урбіциду, буде впливати на дії містян та їх сприйняття міста, але водночас містяни також будуть переосмислювати та змінювати постурбіцидне місто (це можна побачити на прикладі Сараєво).

Але як саме фізичний та соціальний простір поєднуються? Лефевр розробив концепт просторової «тріади», що використовується і досі у географії. Лефевр, на відміну від Мессі, більше цікавиться концептуалізацією простору, його буттєвим аспектом, і в своїй теорії про «тріаду» він поєднує ментальне, соціальне і фізичне в одне – простір як такий. Отже, він виділяє три сторони простору: прожитий, сприйнятний та задуманий простір. З його точки зору, прожитий простір – це простір, де люди проживають світ чуттєво, сприйнятний – простір, де відбувається рутинна, а задуманий – простір, що був спланований раціонально [Pierce & Martin, 2015, p 1282]. Всі ці три сторони простору об'єднуються в одному просторі, що і є простором у розумінні Лефевра, і всі три сторони простору пов'язані одне з одним діалектичними зв'язками, а отже є нерозривними для розуміння. На прикладі постурбіцидної віднови можна це пояснити: є, наприклад, новобудова, що в задуманому просторі є просто житловим будинком, в сприйнятному просторі вона також є орієнтиром, магазином можливо, а в прожитому просторі вона

може бути домом. Коли продукування простору стає центральним поняттям у дослідженні міського простору, то воно викриває соціальні відносини, що можуть лишатись непроговореними. Клас та гендер є одними з численних феноменів, що можна успішно досліджувати через концепт продукування простору. Таким чином, простір є багатошаровим і складається з трьох шарів, що завжди будують одне одного.

Теорії міського простору, що вже були проговорені, вже є гарним фундаментом для дискусії про урбіцид міського простору, але Джон Уррі все ж є занадто визначною фігурою, щоб його пропускати. Джон Уррі також згадує міське продукування, проте у контексті робочих відносин, на котрих побудоване місто. Джон Уррі неодноразово зважає на те, що « саме простір, а не час, є визначальним виміром сучасного капіталізму, як з точки зору найбільш значущих процесів, так і з точки зору більш загальної суспільної свідомості. [Urry, 1985, p 21] Також Джон Уррі привносить важливість гіпермобільності капіталу у місті, що впливає на міський простір і те, що фізичний простір не просто є соціальним, але й стає продовженням его людини. Прослікувати це можна по просторах різних кварталів, де людські відносини та просторова організації існують невіддільно одне від одного. Уррі додає ще важливість спотерігання за економічними відносинами у соціальному просторі, тобто заповнює оцю прогалину, яка початково є у Лефевра. І Уррі, і Лефевр звертаються до поняття « продукування», але Лефевр розбирає онтологічно що означає «продукування міста», коли Уррі більше цікавиться «продукуванням в місті», і це є все ж різні кути погляду на міський простір та активність в ньому.

Втілення соціальних процесів у просторі є предметом дослідження багатьох соціологів, і саме на цьому також наголошувалося у цьому підрозділі. Як Лефевр, так і Мессі та Уррі сходяться в тому, що соціальні процеси, суспільство в широкому сенсі, втілюється у просторі, визначає себе та змінює. Звичайно, що у суспільства є агенти, індивіди, і це все не є безособовим

процесом. В цьому підрозділі було детальніше описано, як можна розуміти соціальний простір, і як він є в деяких контекстах злитий з фізичним. Соціальний простір можна досліджувати суто через фізичний, але при цьому слід розуміти, що простір - це співвідношення, процес, тому що простір - це в багатьох випадках про сприйняття. З теоритичного боку, одним з інструментів для досліджень міського простору може слугувати «тріада» сторін простору Лефевра, зважена ідеями простору як процесу Мессі та важливістю трудових відносин та мобільності капіталу Уррі.

1.2 Міський простір та урбіцид

І справді, якщо масштабні зміни у міському просторі привносять зміни до суспільства, то урбіцид змінює суспільство та його діяльність значним чином. Урбіцид є важливим фактором для міста, оскільки він може як і сприяти новим утворенням, так і повному розпаду. Якщо знову згадувати теорії міської соціології, то до того, що вже було сказано Лефевром та Мессі, Уррі ще додатково звертає увагу на важливість гіпермобільності капіталу, та нові трудові відносини, вони були трансформовані просторовими змінами у містах. Міста є центром для продукції праці та зарплат, а отже теж впливає на формування відносин праці. У контексті урбіциду нам це потрібно розуміти, щоб побудувати гіпотези про те, як саме зміни в місті впливають на зміни в соціумі. Безперечно, урбіцид впливає на економічні відносини в тому числі, а також змінює стан міста, який потім деякі можуть сприймати як «натуральний». Повертаючись до Парка, місто також функціонує за специфічними законами та досягає балансу, але як саме місто функціонує після урбіциду залишається відкритим питанням. Також, нам потрібен був Лефевр задля того, щоб розуміти, як простір є невід'ємною частиною соціального. Серед різних змін суспільства, урбіцид є одним з типів макрозмін міського простору по обсягу та глибині для міського життя і за допомогою попереднього обґрунтування уже з'являється картина що є містом і що потенційно урбіцид може значити для міста. У мирний час (або ж можна

казати не стільки про мирний, а час без екстремальних подій для суспільства) спочатку йде зміна в суспільстві, а вже згодом трансформується і міський простір. З іншого боку, у випадку винищування міста росіянами за допомогою урбіциду, зміна в просторі передує і також легко може повпливати на зміну громадської спільноти та цінностей. Попри певну ідею, що результатом урбіциду є виключно занепад на теренах міста, після урбіциду може початися відбудова або ж докорінна зміна архітектури. Як приклад нових утворень, можна взяти тимчасові будинки, котрі є з'явилися аби прихистити внутрішньо переміщених людей через урбіцид, адже вони докорінно змінюють самі верстви груп, що там проживають. Проте, тимчасове житло може і слугувати причиною маргіналізації та ізоляції цих верств, як наприклад вийшло в Ротердамі. [Cooperus, 2015] Саме тому чітко визначити, як саме урбіцид вплине на міські громади достеменно неможливо, однак в задумці агресорів, що творять урбіцид, спричинити негативний вплив на громади та роз'єднати її за допомогою знищення умов.

Урбіцид є перш за все типом політичного насилля, що «вбиває в Бутті Буття-з» [Coward, 2015, p.78]. Під цим мається на увазі, що місто, де люди співіснують та впливають одне на одного, за допомогою урбіциду намагаються знищити, при цьому поціляючи в саме соціальність простору, аби перетворити його на місце існування, аніж на місце спільнот та комун. Урбіцид націлений на знищення умов для культурного прошарку. За допомогою знищення міста спеціально стираються концепти та символічне, соціальне що було втілене у фізичне, як приклад можна взяти випадок з Драмтеатром. Як Ковард (2015) підмітив у своїй книзі про урбіцид, він є логічним та послідовним (навіть якщо так не виглядає зовні) та намагається знищити специфічну якість будинків, а саме те, як різні будови в поєднанні стають спільнотою. Урбіцид агресори можуть скоїти не тільки з містом, селища та села також підвержені цьому явищу, плюс урбіцид не завжди пов'язаний з військовими діями, проте найчастіше все ж він є частиною більш

масштабних війни. Геноцид та урбіцид не є взаємовиключними процесами, вони мають точки дотику, проте концентруються на різних аспектах масованого винищення: геноцид на знищенні народу, етносу, а урбіцид на знищенні умов для плюральних ідентичностей, що існують на певній території. Важливим моментом є, що урбіцид не є просто конфліктом, а однією з подій у більш масштабному конфлікті, або найчастіше війні.

Скоєння урбіциду серйозно впливає на структурування соціуму, міського середовища. Зі зруйнованого простору можуть випливати гетто або ж зон обмеження (як наприклад лінія фронту). Урбіцид, як процес, прискорює зміни фізичного простору та, як зазначив Сливка та інші (2018), втілює планомірні зміни старого простору задля того, щоб він не асоціювався зі старим, передуючим політичним режимом та його цінностями. У праці Сливки (2017) та інших акцентуються різні стадії конфлікту, що призводять до різних тактик знищення міст. Також, важливим елементом втілення певної політики урбіциду є географічне знаходження міста, особливо його близькість до лінії зіткнення, оскільки тоді місто ще й грає бар'єрну функцію.

Зазвичай, політика урбіциду ускладнює і без цього непросту соціально-економічну ситуацію. Наприклад, у випадку Донбасу, урбіцид супроводжується неможливістю відкачати шахти, а отже численні урбіциди Донбасу ставлять під загрозу існування всіх населених пунктів тієї території, тому що затоплені шахти можуть призвести до екологічних катастроф. Через це частина найближчих територій може опинитись у сильній небезпеці, оскільки вода забруднюватиметься надалі, а невідкачані шахти перетворюватимуться на болота та суттєво знижать воду в колодязях у селах. У випадку Ірпеня, урбіцид спричинив інші наслідки, наприклад масове евакуювання людей, і частина їх скоріш за все не повернеться зовсім. Але насправді складно сказати, як саме урбіцид впливає на спільноти, тому що незважаючи на те, що урбіцид початково намагається зруйнувати різноманітність спільнот, інколи це породжує нові спільноти, тому сказати, що

урбіцид винищує все без вийнятків, однозначно, не можна. Проте, безумовно, урбіцид є провокацією, викликом колективній ідентичності, тому що політика урбіциду передбачує гомогенізацію. Будь-який урбіцид має на меті зменшити плюральність до однієї ідентичності, і я б сказала, що це є ідентичність скореного містянина, готового на все.

Таку тактику росіяни проводять не тільки на теренах України, а й в інших випадках. Яскравим прикладом жорстокого урбіциду є знищення Грозного в Чечні, тому що знищення столиці було втілене не через військову потребу, а з причин політики урбіциду : знищення ідентичності, призведення багатьох міських чеченських ідентичностей до однієї, котра могла б бути росіянам на руку.

Для тих, хто впроваджує політику урбіциду, простір, що винищується урбіцидом, є відображенням тих, хто цей міський простір охороняв, населяв та будував. Міські забудови є медіатором між містянами та містом. Мартін Ковард (2015) неодноразово наголошує на тому, що під часу урбіциду намагаються винищити гетерогенність міських ідентичностей. З моєї точки зору, це частково так, проте я б скоріше обрала плюральність ідентичностей аніж гетерогенність, адже на мій погляд питання не в тому наскільки ідентичності не гомогенні, а наскільки вони не вписуються у наратив, що хоче насильницька сила там утворити. Тобто, я б радше звертала увагу на сукупність ідентичностей аніж на різноманітність.

Як ми можемо бачити, політика урбіциду направлена на те, щоб витравити колективні ідентичності та зменшити їх до однієї (в крайньому випадку небагатьох) колективної ідентичності, що зможе колабораціонувати з тим режимом, котрий хочуть впровадити виконавці урбіциду. Проте, в деяких випадків урбіцид може спричинити хвилю відновлень та нововведень. Звичайно, слід дивитись у далекій перспективі чи є певна постурбіцидна зміна справді позитивною. Ще один важливий момент: говорячи про постурбіцидну

відбудову міст, ми чомусь одразу думаємо про будинки. Будинки являють собою забезпечують вітальність міста, але разом маємо думати і про іншу інфраструктуру, робочі місця і навіть про соціальну пам'ять. Важливо мислити на кількох рівнях одночасно, щоб не випустити різні аспекти руйнувань та відновлень, того що і є втратами від урбіциду та постурбіцидним життям.

Як урбіцид може потенційно вплинути далі на спільноту та як він вже вплинув? Для більш детального обговорення теорій та ідей майбутнього постурбіцидного міста потрібно представити поняття Віктора Тернера — лімінальність. Лімінальність позначає період переходу середини серед більшого процесу, час самого процесу і ритуалу різняться від випадку. Визначною рисою лімінальності є те, що «люди, які беруть у ньому участь, розуміють, що вони "більше не більше" і водночас "ще не".» [Wels et al., 2011 р.2] Під час лімінальності, особи, спільноти або ж цілі міста застрягають у переході, коли вони відчують що вони вже не ті, що були, але і не знають подальшу свою долю. У кейсі Ірпеня та урбіциду лімінальність проглядається у тому, що суспільство зазнало урбіциду, котрий і був лімінальністю, адже він був точкою зламу для міського суспільства. Лімінальні стани є ознакою глибинної трансформації суспільства, і, разом з тим, простору. Лімінальність спричинюється політикою урбіциду, тому що при лімінальному стані можливість є невизначеність, що й дає можливості для будь-якого розвитку. Іншими словами, якщо спричинити екстремальні умови для містян, то місто вийде у лімінальний стан, котрий може результувати різними явищами, наприклад докорінною зміною міського суспільства

Висновки до розділу 1

В цьому розділі було оглянуто найголовніші теорії міської соціології, таких дослідників як Парк, Лефевр, Мессі та Уррі та доведено, що місто слід сприймати як соціальну реальність. В перших двох підрозділах було розглянуто теоретичні засади міської соціології та міста, як відображення

соціуму. На мою особисту думку, місто і справді в деяких своїх проявах нагадує організм, однак місто та міські простори не є природними, або ж незмінними. Місто в постійному русі та змінах, у міста є агенти, що мають неоднакові ролі та що рухаються по законах соціальної мобільності. Незважаючи на це, будь-які намагання дивитись на місто або ж міські простори з біологічного фрейму є недоречними. Місто відображає соціум, що взємопов'язаний з ним і його соціальність я розгляну у наступному пункті. Також увага була зосереджена на триаді Лефевра, як інструменті для осмислення міського простору, що в свою чергу була доповнена наробками Дорін Мессі та Джона Уррі. Єдине, за що я могла б покритикувати «тріаду» Лефевра, так це за відсутність політичного або ж економічного сприйняття простору, а отже певне спрощення, дещо психологізоване сприйняття простору. Але, звичайно, «тріада» Лефевра може слугувати гарним інструментом для аналізу міського простору, адже вона розкриває його комплексність. Окрім цього, було окреслено поняття місто та міський простір та пояснено їх використання у цій роботі. Після фундаментального огляду соціологічних теорій міста, було введено поняття урбіциду та лімінальності, щоб пояснити причину складності даного дослідження. У підрозділі 1.3 теоретична частина була розглянута в контексті урбіциду, тим самим об'єднуючи загальну теорію міської соціології та більш конкретні дослідження про урбіцид: було описано різні аспекти та логіку урбіциду та зауважено на тому, що важливим моментом скоєння урбіциду є те, що він є лише частиною більшої кампанії по знищенню ідентичності.

РОЗДІЛ 2. Історичний контекст громади Ірпеня і перспективи сприйняття та меморіалізації урбіциду

Мій диплом значною мірою натхненний роботами сучасних авторів та авторок, які переосмислюють класику соціального урбанізму. Водночас я поєдную її з місцевими східноєвропейськими дослідженнями та локальним контекстом Ірпеня. В цьому розділі я концентруюсь в більшості на працях

українського походження, так як вважаю, що вони є більш релевантними для розкриття локального контексту, що існував до урбіциду, та вплинув на пережиття урбіциду в тому числі. Деякі з науковиць пишуть саме про Ірпінь, інші ж просто додають важливі роздуми, пов'язані з цим регіоном.

Ірпінь являє собою відносно молоде місто, що було частково знищене урбіцидом та знаходилося в окупації трішки більше місяця. Географічно Ірпінь знаходиться в 7 км від Києва і є одним з міст в Київській агломерації. Кордони Ірпеня окреслені двома річками : річка Ірпінь та річка Буча. Через місто пролягає залізниця, що умовно ділить місто на дві частини через котрі облаштований переїзд. Є дві центральні дороги : вулиця Університетська та вулиця Центральна, що пересікають місто навскрзь. Також, до окупації Ірпінь жваво розбудовувався з 2010-х років, проте перші багатоповерхівки з'явилися у місті ще за часів Радянського союзу. Через такі радикальну субурбанізацію, що місто переживало з 2010х, Ірпінь цікавив і дослідників та дослідниць. Ірпінь був одним із містом з найшвидшим розвитком в Україні, та водночас в ньому залишались шматочки сільського пейзажу та зелених зон.

Соболева та інші (2017) досліджували відчуття приналежності в Ірпіні, так як Ірпінь до урбіциду являвся і складовою столичної агломерації, і мав особисту локальну міську ідентичність. В дослідженні авторки виокремили ознаки, що має сформована спільнота : « просторовість – обмежений певними кордонами простір; соціальність – наявність соціальних зв'язків між жителями; символічність – наявність уявного, символічного контенту»[Соболева та інші, 2017, с.218] Політика урбіциду намагається знищити всі три прошарки відчуття місця(просторовий, символічний та соціальний), користуючись знищенням фізичного як первинного медіуму. Відповідно конкретні просторово-географічні ознаки та особливості міського простору мають велике значення як для спільноти, що намагається сформуватись, так і для тих, хто планує урбіцид, адже символічність та соціальність існують безпосередньо на фізичних теренах. Важливо зазначити,

що Ірпінь був відносно новою спільнотою з великим процентом високомобільного населення, а саме працюючої молоді. Та, як Соболева та інші (2017) зазначили, Ірпінь до урбіциду був містом з сусідськими активними спільнотами, що групувались через міську ідентичність та переселення з інших міст, тому що в Ірпіні з 2000-х була хвиля забудовування.

Отже, стало зрозуміло, що Ірпінь був і є містом, навіть враховуючи те, що зараз потенційно населення Ірпеня зменшилось помітно. Чому Ірпінь відмінний від села, не околиця Києва, а саме місто? Адже Ірпінь знаходиться в тісних економічних відносинах з Києвом, відбувається маятникова міграція та в цілому Ірпінь є супутниковою територією. Відповіддю на питання є те, що в Ірпіні до урбіциду була тісна спільнота та відповідно автономна міська ідентичність, що сформувались через свідомий вибір дому для житла не тільки з економічних, але і з соціальних причин. Тіна Полек (2018) підмітила, що ірпінчани мають всі три ознаки спільноти описані вище та комунікують одне з одним використовуючи спільний простір. Хоч і глобалізація значно розмиває кордони між містом і селом, в своєму тексті Тіна Полек обґрунтовує, що різниця між містом і селом полягає не стільки у кількості людей та інфраструктурі, а в різниці способу життя та наявності незнайомих у житті. Ірпінь є відділений від Києва не тільки географічно, а й у свідомості ірпінчан, що є більшим показником для виділення Ірпеня як міста. Овсіюк (2018) у своїй праці підкреслювала, що респонденти чітко відмічають та транслюють географічну дистанцію від Києва, певний соціальний кордон. У своєму дослідженні я також дивитимусь чи змінилися перш за все соціальні кордони міста Ірпінь через урбіцид. Вище я вже перерахувала головні фізичні кордони та дороги Ірпеня, що також під час та після урбіциду могли потенційно змінитись, наприклад залізничне сполучення Київ- Коростень було знищене під час урбіциду та після нього відбудоване, проте його сприйняття міською спільнотою могло трансформуватись.

Важливим для моєї роботи моментом є інфраструктура, тому що під час урбіциду саме мости через річки та залізнична магістраль були знищені першими чином, мости з перших днів окупації, а залізнична магістраль на другому тижні боїв. Мости були взірвані українською армією, аби зупинити перехід ворожої армії до Києва, що можна розглядати і як частину урбіциду, так як просування ворожої армії вимагало знищення мостів, і не як частину урбіциду, адже не росіяни їх підривали, це була міра безпеки з боку української армії. З того, що мости та магістралі є важливою ціллю при урбіциді, я роблю припущення, що дороги та мости, в цілому інфраструктура, має куди більше значення для міської ідентичності, аніж зазвичай припускається. У своїй книзі Мартін Ковард (2015) пригадував слова пані Дракуліч, що зрушення мосту у Сараєво стало для неї знаком смерті колективної ідентичності містян Сараєво. На жаль, цю цитату в контексті роботи пані Дракуліч я не змогла знайти, але з цього уривку у Мартіна Коварда я вивожу те, що саме сполучальні об'єкти у місті, ті, що надають доступ до формування міської спільноти транстериторіально (в незалежності від початкових територіальних даних) мають велике значення, адже вони при знищенні символізують втрату можливості солідаризуватись та продукувати міські ідентичності. Таким чином, політика урбіциду вбиває можливості для солідарності та обрізає умови для плюральності міських ідентичностей. Також задля того, щоб бачити як скоєння урбіциду може виглядати ретроспективно, я згадую скоєння урбіциду в Сараєво. Але події, що описані у Сараєво, мають інакший контекст, адже тоді ще не прийшла ера масової комунікації через Інтернет, а Інтернет-комунікація відіграла значну роль у функціонуванні ірпінської спільноти під час перших днів урбіциду. Тому, солідарність у сучасності залежить в меншій мірі від територіальних умов, хоча і все ще простір відіграє значну роль для спільнот. До та після урбіциду міські парки відігравали та відіграють важливу роль у ірпінських спільнотах, це також прослідковується по мапах. Також раніше спостерігалися проблеми у

спілкуванні новоселів зі староселами, проте на даному етапі міського життя, урбіцид зробив цю проблему менш нагальною.

В цілому ж, після скоєння росіянами урбіциду, ірпінчани все ще відчують просторову, символічну та соціальну відмінність від київлян, що збумовлена багатьма факторами. Що цікаво, що повномасштабний урбіцид до Києва не був скоєний, росія зупинилась на Ірпіні, що є символічним форпостом до Києва. Соболева та інші (2017) вважають, що причиною доурбіцидної самодостатності ірпінської спільноти є інфраструктурна незалежність від Києва та лісовий масив, що розділяє столицю та Ірпінь кілометрами, до того ж окремість стимулює високого відчуття належності до місця. [Соболева та інші, 2017, с.221] Ці фактори доповнюються вищезгаданими іншими причинами, як свідомий вибір проживання в Ірпіні та великий відсоток активного високомобільного населення. Сусідська спільнота, що була присутня до урбіциду, зазнала серйозних пошкоджень, оскільки велика кількість молоді, що проживала, не повернулася або в цілому не планує повертатись.

Виходячи з досліджень наведених вище, історія, географія та розвиток культури Ірпеня перед трагічною подією урбіцида передувала тому, щоб Ірпінь після урбіциду також намагався відбудувати свою міську спільноту без погляду на Київ, а спираючись на те, що конкретно ірпінська спільнота має або ж бракує. Щодо портрету учасників міської спільноти, то ірпінчани до урбіциду у більшості були працездатними людьми, що вибирали Ірпінь з різних причин, проте були схильні до створення саме спільнот, а не скупчень житла.. Цей аспект важливо розглядати, аби зрозуміти вплив урбіциду, тому що більшість населення мала змогу покинути місто, й, попереднім оцінкам, більше половини населення Ірпеня не повернулося. На жаль, на даний момент немає більш детальних оцінок, оскільки ця тема нова, але достеменно відомо, що урбіцид докорінно змінив попередню структуру Ірпеня та його спільноти.

2.1 Пам'ять про місто у місцевій спільноті

Місто, знищене росією, і постурбіцидне життя у ньому під час війни, що продовжується, знаходиться в лімінальному стані. Оскільки війна ще не має завершення, то потенційно урбіцид можуть скоїти неодноразово до одного і того ж самого місця. Проте, незважаючи на лімінальність такого положення, уже зараз з'являються меморіали, пам'ятники, впроваджуються міри щодо збереження або стирання пам'яті. Влада над пам'яттю є важливим аспектом у темі колективної пам'яті та урбіциду. Колективна пам'ять та набір ідентичностей, що здатні її переутворювати лежать в основі урбіциду, і є цілком для знищення. У кейсі з агресією росії я роблю припущення, що урбіцид був використаний в суміші з геноцидом тому що на меті є не просто винищення певного етносу, а міської ідентичності українців. Більшість міст до урбіциду були скоріше успішними та вдало конструювали модерну українську ідентичність, без застарілого уявлення про Україну як про країну сільських поселень. Влада над пам'яттю може бути взята насильно, як у випадку урбіциду, або ж може бути офіційною, як політика пам'яті певної держави.

Це момент прояснення, адже якщо скоєння урбіциду вбиває спроможність та умови формувати спільноти та мати плюральність через вбивства містян та міської спільноті (тобто ті місця, що містяни ділять : інфраструктура і так далі), то політика пам'яті теж залишає невелику плюральність офіційних версій пам'яті, що стануть історією. Проте політика пам'яті у не тоталітарних країнах не має на меті винищення альтернативної пам'яті, вона просто зосереджена на створенні та керуванні історією. Тому урбіцид і є значною константою, адже він не залишає спільнотам вибору щодо того що пам'ятати і забирає «буття-з» оперуючи фізичним, матеріальним оточенням. Урбіцид вбиває можливість спільнот співіснувати у просторі, а отже і солідаризуватися та протистояти.

Місця та пам'ять також вивчав П'єр Нора, відомий французький дослідник. У своїх роботах він присвятив багато уваги пам'яті в протизагагу історії та розробив поняття «місце пам'яті», що також є важливим поняттям у моїй роботі. П'єр Нора припускав, що місця пам'яті створюються задля того, щоб якось компенсувати відсутність злагодженої колективної пам'яті як такої. Задля солідарності та подальшого продукування міських ідентичностей в просторі мають бути місця пам'яті. Олена Носова адаптує місце пам'яті П'єра Нори як « місце, що втратило свій зв'язок з місцем і стало знаком» [Nosova, 2021, p.218] Тут я б до саме такого визначення ставилась скептично, тому що майже будь-яке місце, котре ми осмислюємо є знаком в широкому значенні. Люди розуміють поле як знак поля, і це не завжди робить поле місцем пам'яті, якщо не концентруватись на специфічних випадках. Я б додала до визначення пана Нори ще момент соціальної важливості місця. У моїй роботі місце пам'яті це знак у просторі, що несе в собі соціальну цінність для певної категорії осіб. Отже, місця пам'яті є знаком, символом певного нарративу та вони з'являються там, де є потреба в адаптації та спільному баченні містян. Це може бути пам'ятник у класичному сприйнятті, а може і не бути. Публічний міський простір, на мою думку, і є поєднанням історії, що твориться, та пам'яті. Після урбіциду на міський простір йде навантаження по забезпеченню міської спільноти різними об'єднуючими символами, переосмисленням травматичних та сенситивних ідей. Міста, що зазнали урбіциду, знаходяться у лімінальності, де, гіпотетично, старі місця пам'яті заміняються новими або ж переосмислюються, проте навряд чи вони вже закріпились у свідомості.

2.2 Історична ретроспектива :соціальні особливості адаптації до урбіциду (на прикладі Сараєво)

Урбіцид скоюють агресори у різноманітних куточках світу, тому перед тим, як завершити дослідження перспектив прожиття урбіциду в Ірпені, я вважаю за потрібне привнести кейс Сараєво, оскільки він може надати здогадок щодо пережиття урбіциду у Ірпені.

Досвід Сараєво часто постає прикладом у дослідженні урбіциду та пост-урбіцидного життя через яскравість прикладу. Про це місто згадувалось побіжно у попередніх підрозділах, адже Ковард працює з урбіцидом на прикладі Сараєво. «Вбивство пам'яті», що відбувалось там, досі переосмислюється містянами. Простір є символічним нагадуванням, фізичним втіленням війни, тому навіть на даний момент можна вважати, що через передавану пам'ять простір ще міг не вийти зі стану лімінальності. У випадку Сараєво, знищувались ключові фігури та дороги публічного, спільного простору. Про це влучно виразилась пані Дракулич, її цитата є в книзі Мартіна Коварда (на превеликий жаль, мені не вдалося знайти оригінал, щоб повністю зрозуміти контекст). Вона казала про те, що знищення мосту для неї постає більшим аніж просто видалення шматка інфраструктури, а що це знищення того, що мало її пережити. «Мертвої жінкою може бути одна з нас – але міст це смерть всіх з нас» [Coward, 2015, p.11]. З її слів я роблю висновок, що бачити знищення інфраструктури містяни, що уособлюють себе з нею, нестиме серйозну травматичність.

Виходячи з цього, щоб пережити урбіцид та переосмислити спільноти, меморіалізація війни була та є досі необхідною для сприйняття міста та проживання лімінальності, що відбулась тоді в Сараєво. Пам'ять про війну у Сараєво маніфестується та репродукується за допомогою більш класичних методів як пам'ятники та меморіали, але незвичним є переосмислення вирв від ракет: замість того, щоб закатати бетоном, їх було вирішено заповнити червоною резиною. Знання, що були отримані в результаті урбіциду, можуть бути або ж замовчані, або ж стати основою для пам'яті про війну. В результаті дослідження міста Наталя Отріщенко (2018) схиляється до того, що пам'ять про урбіцид та війну у вигляді монументів та табличок є лише маленькою частинкою, а насправді це лише каже про ставлення влади до подій, а не про самі події та пам'ять про них. Тому те, що офіційно встановлюють та транслюють та те, що жителі розуміють та пам'ятають про урбіцид може

кардинально відрізнятись. Корнелія Сорабі (2006) також досліджує післявоєнне Сараєво та звертає увагу на те, що навіть зараз відносно далекий урбіцид впливає та продовжуватиме впливати на соціальний простір. Ідея колективної пам'яті яка також має в собі шматочки «переданої пам'яті», тому що пам'ять близьких людей про подію, котру особа особисто не проживала, впливає на міське середовище. Також у тексті стає зрозуміло, що політика пам'яті є певною рамкою, що значно зменшує можливість людей публічно переосмислювати минуле у теперішньому. З моєї точки зору, не слід антагонізувати локальну пам'ять та політику пам'яті, тому що у випадках не тоталітарних режимів одне перетікає в інше, але Корнелія Сорабі слушно їх розділяє та зважає, що сам по собі пам'ятник ще не є пам'яттю. Тому відсутність певного типу пам'яті у публічному просторі не завжди означає, що цієї пам'яті не існує. Це є суттєвим елементом при аналізі міста та його сприйняття містянами. В цілому ж, ідея Сорабі частково схожа на ідею П'єра Нори, адже він протиставляє історію та пам'ять, а політика пам'яті з моєї точки зору є сучасною історією.

2.3 Передумови сприйняття та пам'яті про урбіцид в Україні

Згадуючи про пам'ять у містах, слід не забувати що є багато контекстуальних моментів, що й передують переосмисленню травматичних подій та створенню рамок політики пам'яті. Наприклад, радянське минуле та централізація пам'яті, що була загальним правилом у СРСР створює передумову для сприйняття та продукування пам'яті у сучасних українських містах. Проте, соціальною міською пам'яттю можуть користуватись задля інших політичних або економічних цілей, що не є обов'язково поганим феноменом. Інструментальне користування соціальною пам'яттю за допомогою міського простору може відбуватись як і з ціллю уніфікувати бачення на ідентичність між спільнотами, так і задля створення підходящого для верств що при владі сприйняття містянами світу та себе.

Однак, в цілому ж, спільноти є агентами та навіть при ситуаціях напружених виявляють свою волю. Як приклад стійкості спільнот у меморіалізації пам'яті належним їм чином, можна згадати процес декомунізації, що відбувалась та продовжує відбуватись поступово. Сливка досліджував «Ленінопад», неконтрольовані знищення монументів Володимиру Леніну. Декомунізація є важливим етапом у політиці пам'яті, тому що вона становить та централізує наративи пам'яті, хоча і звичайно зміщує альтернативні пам'яті на околицю, що інколи призводить до конфліктів. Максим Ковальов (2022) досліджував хто саме стоїть за декомунізацією, чи є «ленінопад» результатом політики пам'яті чи агентності народу у прояві своєї пам'яті. Результати його дослідження є дуже цікавими, що наштотують мене на думку, що протиставлення Сорабі пам'яті та політики пам'яті не є обов'язково правильним, хоч і є безперечно логічним. Як виявляє дослідження Ковальова (2022), політика пам'яті не завжди справді суперечить самій пам'яті, але в свою чергу імплентування політики пам'яті може відбуватись за різними сценаріями, адже це багатофакторний процес. Цей момент є важливим для розуміння, що при переживанні урбіциду також є багато факторів, що впливають як на політику пам'яті, так і на імплентування політики пам'яті. Урбіцид та постурбіцидне життя безумовно мають агентів, проте сказати до якої ступені щось є політикою пам'яті або ж локальною пам'яттю сказати неможливо. Тому, коли розмова йде про меморіалізацію травматичних подій, то є сенс підходити до цього поступово, без протиставлень та радикальних стверджень щодо того чия все ж ця пам'ять.

На даному етапі, урбіцид є відносно новим трансформаційним явищем для ірпінчан. Тому, поступово скоєння урбіциду та пам'ять про нього будуть переосмислюватись. В залежності від того, як піде процес (що досить складно спрогнозувати) суспільство і зміниться. Переосмислення урбіциду залежить від таких факторів як капітал, рівень міської солідарності, рівень ізоляції

маргінальних верств та кооперація з владою. Суспільна угода, що існувала серед нових містян Ірпеня при забудові, що описувала пані Овсіюк та пані Соболева (2018) згадували, також впливає на бачення того, яким місто після урбіциду стало та яким ставатиме.

Як і в Сараєво, в Ірпені проглядається минуле міста особливо в просторових особливостях. Спільноти, що вже не тут, залишають по собі порожні місця і тільки ті, хто бачили як було до, інколи відмічають цю зміну. Наталя Отріщенко (2018) писала про те, що людям необхідна рамка для пам'яті, певні практики та місця щоб ми могли повноцінно відтворювати пам'ять. Через це політика пам'яті та сама пам'ять є такими важливими концептами для оперування в темі урбіциду. На даному етапі в Ірпені ще відчутна лімінальність, проте як будуть реконструювати та переосмислювати ще невідомо. Що цікаво, до переосмислення трагічних подій доєдналася світова спільнота, адже в Ірпін'ї регулярно приїжджає хтось відомий аби намалювати графіті.. Є певне застереження, що коли місто відновлюють, може скластися так, що пам'ять про місто є скоріше наслідком певної політики щодо пам'яті, аніж про саму локальну пам'ять. Однак одразу так сказати неможливо, адже ось складно сказати чи є мурал про Бахмут, що є в Ірпені справді наслідком політики, чи є признаком солідарності та локальної культури. Проте можна точно сказати, що Ірпін'ї йде по дорозі відновлювання міста, що також постає питанням пам'яті частково, тому що те, як ми відбудуємо місто, буде прямо впливати на те, які сліди урбіциду ми залишимо або ж зітремо. Устінова та Плешковська (2022) виділяють 5 груп методів, що працюють з містом, що постраждало від урбіциду : відновлення, модернізація, часткова реконструкція, радикальна реконструкція та функціональне переосмислення. Це є важливим моментом, що надалі впливатиме на сприйняття містянами себе, свого міста, проте реконструкції Ірпеня ще тільки на початковому рівні. Та, слід зазначити, у цій ситуації також грає важливу роль не тільки меморіалізація, а й звичайний

комфорт. Тому, не дивлячись на важливість пам'яті, слідне забувати, що певні рамки пам'яті не мають передувати комфорту людського існування.

Висновки до розділу 2

В цьому підрозділі ми розглянули передумови розгляду Ірпеня як самостійної міської спільноти, що розмежовується кардинально з Києвом та самоусвідомлює себе, як автономну одиницю. Соціальні особливості міського простору Ірпеня, як мобільне молоде населення та стрімка субурбанізація, призводить до того, що місто не спирається на образ Києва. Ірпінь був одним з міст, де бурхливо розвивалась модерна українська міська ідентичність, яку урбіцидом намагалися винищити росіяни. Ірпінь мав достатньо умов задля створення плюральних міських ідентичностей, що були б незалежні від київських ідентичностей. Урбіцид є процесом, що спрямований на винищення умов для плюральності ідентичностей, а одже і плюральності пам'яті. Обговорення історії та пам'яті, їх важливість при вивченні сприйняття урбіциду постурбіцидного життя є вкрай важливим, оскільки через рутинність сприйняття ірпінчан, їх пам'ять скоріше далека від історії та меморіалів, що на даний момент будуються. Як додатковий приклад, було наведено Сараєво, що постраждало від знищення сербами, і навіть після майже 30 років переосмислює урбіцид колективно і в особистій пам'яті, і в політиці пам'яті, що відображається на міському просторі. Те, яким шляхом Ірпінь буде розвиватися надалі, залежить від політики пам'яті та стратегії ревіталізації, що буде обраний причасними особами, але це значно вплине на те, як на рівні пам'яті та сприйняття урбіцид буде відображатись на міському просторі Ірпеня.

РОЗДІЛ 3. Метод когнітивних мап при дослідженні Ірпеня

Для дослідження Ірпеня та його сприйняття містянами після урбіциду я вибрала одну з проєктивних методик – когнітивне мапування. Оскільки тема урбіциду є сенситивною та свіжою, плюс відносно недослідженою, обраний

метод є максимально гнучкий, надає можливість людям майже повну свободу у самовираженні сприйняття Ірпеня. Такий вибір було зроблено, тому що, як ще Стонуол [Stoneall, 1981, р. 121] взяв до уваги, люди не схильні сприймати весь простір детально, а скоріше формують особисті смисли в певних шматках простору, тому дослідження такої великої трансформації, з моєї точки зору, має найбільшу ефективність при дослідженні суб'єктивних сенсів, що містяться наділяють місту, тим самим адаптуючись до травматичної реальності. Когнітивне мапування працюватиме для дослідження урбіциду Ірпеня найбільше, адже воно спрямоване на неочевидне, нераціональне та символічне – речі, що складно дослідити через текстові методики, навіть проєктивні текстові методики.

Для вивчення урбіциду я зібрала 14 когнітивних мап, що відображають соціальну реальність міського простору з різних боків. Я також маю попередні гіпотези, щопевні « смислові групи», котрі будуть потенційно на зображеннях. У аналізі звертатиметься увага на соціальні складові зображення, такі як розміщення предметів, написи, та на самі предмети, ігноруючи колір малюнку, натиск, або ж силу лінії через потребу їх психологічного трактування.

Когнітивне мапування дає змогу зосередитись та попередньо дослідити сенситивні теми без раціоналізації та опори на текстові джерела, проте, безперечно, має недосконалості : дослідження за допомогою когнітивних мапувань не претендує на репрезентативність та спирається на трактування авторки повністю, тому за нагоди когнітивні мапи використовувати краще як доповнення до іншого матеріалу. В цілому ж, у моєму дослідженні когнітивні мапи будуть використані з обережністю, оскільки тема сенситивна, і тому в деяких мапа просліджуються психологічні травми. Але, я вибрала трансформований підхід, що означає, що коли я помічаю, що у людини включається психологічний захист у вигляді уникання теми, я не перенапрявляю інформанта.

Перед тим, як приступити до детального аналізу, я хотіла б зазначити, що різні версії пам'яті інколи відкрито конфліктують, що є звичним станом для соціальної локальної пам'яті, тому в цьому випадку однозначно затвердити чи відкинути гіпотези буде складно. Гіпотези, котрі я перевірятиму в аналізі:

1. Будуть переосмислені поняття національності у просторі, гостріше постане питання ідентифікувати все, як українське.
2. Переосмислиться простір дозвіллевих практик та трудові відносин
3. Залишки урбіциду будуть вкорінюватися у сприйняття міста

Смисловими групами у даному контексті це «відстань» (включає в себе близькість – далекість), «національність» (включає радянськість – українськість) та «соціальність» (включає дозвілля / друзі / відносини), а також «рутинізація» (присутність – відсутність уваги на фіз. сліди урбіциду). Це ті аспекти, по котрих я здійснюватиму аналіз.

Нові елементи та викреслені старі елементи

Переважаю в ірпінчан було помічено дві стратегії до підходу малювання мап : або ж два різних малюнки (1,2,3,4,5,6,7,8, 10,11,13), або (9 та 12) стратегією намалювання одного малюнку, а потім викреслення того, що зруйновано урбіцидом в цілому(9) або мінометними обстрілами (12). Окрім руїн та поміток того, що знищено, інколи нові елементи, спричинені російським вторгненням, це «артилерія» (11.2), «згорілий ліс» (11.2) та «вибухи» (11.2), «втрати» (7.2), «волонтери» (7.2), «не працюючі фонтани» (7.2), «заміновані парки» (7.2), «зруйновані будинки»(7.2). Також, у випадку карт 7 та 11, старі та нові елементи пересмислюються скоріше через психотраму, що робить їх складнішими для аналізу, так як вони не містять маршруту, проте маючи травмоінформований підхід, я була готова також до таких результатів.

«Відстань»

Ірпінь сприймався як рекреаційна зона перед Києвом, що є набагато зеленіше за столицю. Такий образ підтримувався спільнотою, що за допомогою спілкування та координацій дій (живе спілкування та в сусідських чатах). Враховуючи попередні дані, логічно, що майже на половині мап Київ відсутній, інформанти сприймають Ірпінь далеким від Києва. Проте на деяких мапах (1.2 та 3.2) Київ, як референтна точка, пропав саме після урбіциду, що може вказувати на зміни у сприйнятті. В цілому, на більшості мап Київ або стабільно присутній, або стабільно присутній, що може значити, що основний образ міста сприймається стабільно, а урбіцид трансформує деталі, але не суть. Головні риси міста, як центр, інфраструктура та зелені зони, все ще домінують на більшості мап незалежно від гендеру.

Емоційна відстань від деяких зон Ірпеня також на деяких мапах фіксується за допомогою емоційно забарвлених речень або ж символів (1.1), і у цих випадках це є дистанційно віддалені райони по словам інформантів. Емоційна близькість також проявляється у зображенні сердець на будинках близьких, інколи своєму (2.1,3.1, 3.2, 4.2,13.1,13.2). Альтернативно емоційна близькість зображалась через квіти (7.1)та прикметники (6.1, 6.2), направлена емоційна близькість у більшості випадках на ті частини міста, що викликають естетичне задоволення або ж несуть в собі дозвілєву цінність для інформантки.

«Національність»

Всупереч гіпотезам, тільки на мапах 6.1 та 6.2 є переосмислення навколишнього постурбіцидного середовища фразами «радянські, але красиві будинки». На мою думку також по цій фразі можна зробити висновок, що в деяких наративах пам'яті після травматичного скоєння урбіциду, радянськість, котра ігнорувалася до, впливає як негативна якість міського простору. В переважній більшості ірпінчани знаходять альтернативні способи адаптації до постурбіцидного міста, а саме запам'ятовуючи та помічаючи руїни (2.2, 5.2,6.2, 7.2,9.2,10.2,11.2,12.2). При цьому акцент на новоутворені меморіали, пов'язані з національною солідарністю (наприклад мурал «Бахмут») виявлені не були. Тому

я роблю висновок, що ірпінчани переосмислюють національність у постурбіцидному житті потенційно через інші аспекти рутинного життя, як мова, при тому в просторі вони все ж сильно зважають на існуючі сліди урбіциду.

«Рутинізація»

Проте, також рутинізація та соціальні особливості адаптації виражаються у тому, наскільки інформанти адаптували для себе постурбіцидне місто та визначають його через фізичні сліди урбіцид : руїни, артилерія, мінометні обстріли тощо. Рутинізація, теоретично, є одним з основних соціальних механізмів, що допомагають пристосуванню до постурбіцидного воєнного життя.

Неможливість рутинізувати для себе місто призводить до негативних реакцій (мапи 12.1 та мапи 12.2) та також є пов'язаність з тим, що у випадках, де інформант приїжджає в Ірпінь маятниковою міграцією, то через неможливість рутинізувати постурбіцидне життя інформанти гостріше переживають травму нанесену урбіцидом. Цікавим аспектом рутинізації, що на жаль є вкрай складнодосліджуваним, це наскільки зображення слідів урбіциду є переосмисленим та вже сприймається як меморіали (як наприклад лунки заповнені червоною резиною в Сараєво). Потенційно, переосмислення в сторону меморіалізації може відбутись у випадку 5.2, оскільки там зображений блокпост з машинами, що планували раніше перетворити на меморіал, та графіті Бенксі.

«Соціальність»

Соціальність містян включає в себе три обширні категорії : особисті стосунки, економічні відносини та дозвілєві практики.

Під особистими стосунками маються на увазі сім'я, друзі та партнер, і в частині інформантів поміток, що пов'язані з особистими стосунками, стало менше або ж вони стали пов'язані напряму з урбіцидом (2, 3, 7) або ж відмічають зміну в кількості людей (9 та 11). Проте урбіцид не обов'язково негативно впливає на соціальність адже у певних випадках (4) близькість до міста проявиться у постурбіцидному житті сильніше та, як з'ясувалося на інтерв'ю, через відносини та роботу.

В цілому, так як частина людей працює в Києві та є частиною маятникової міграції в або з Ірпеня або ж є домогосподинями, то трудові відносини впливають на сприйняття міста. Як приклад 1 та 13, де при спілкуванні було з'ясовано, що на карті з'явилися нові елементи через працю.

Останнім ключовим аспектом зі смислові групи соціальності є дозвілєві практики, що зазнали суттєвого впливу на всіх мапах, оскільки багато закладів росіяни знищили або довели до банкрутства. Зелені зони, як публічне місце для дозвілля, були одним з символів особистості Ірпеня, що були вкрай важливими для громади та також його безпечність у порівнянні з іншими містами Київської області, продовжують бути важливими складовими більшості мап, однак в деяких випадках також помітно, що вони зазнали уражень через урбіцид, та досі ще не підлягли відновленню.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі були розглянуті засади використання когнітивних мап, як методу дослідження урбіциду, наведено гіпотези та смислові групи та представлено результати дослідження. Також переваги та мінуси цього методу були згадані перед результатами дослідження. Сприйняття містянами постурбіцидного життя було досліджено за допомогою когнітивних мап через сенситивність теми та її новизну.

Дослідження показало, що сприйняття містянами урбіциду та адаптація до постурбіцидного життя залежить від різноманітних факторів, проте соціальні зв'язки, трудові відносини та дозвілєві практики відіграють велику роль у адаптації до постурбіцидного життя. Паралельно, урбіцид закарбувався в пам'яті руїнами, новими місцями для дозвілля, та меморіалам (графіті Бенксі). Також скоєння урбіциду повпливало на кількість друзів та, звичайно, психологічно травмувало ірпінчан. Адаптування відбувається за допомогою звикання та переосмислення міста через соціальні зв'язки та меморіалізацію домінуючих наративів пам'яті.

Висновки

Міський простір є невід'ємною частиною суспільства, а отже певні трансформації потенційно можуть призвести до зміни у суспільстві або ж у місцевих громадах. Через глобальну трансформацію, що спричинили росіяни урбіцидом, міська реальність ірпінчан зазнала глобальної трансформації у більшості випадків і найяскравіше це відображається через дозвіллі практики, близькі стосунки, та економічні відносини : більшість людей або ж лишилась без попередніх опцій, або адаптувалася та знайшла інші способи. Результати більш ефективного адаптування спостерігалися у людей, що знайшли собі нову роботу та змогли втримати частину соціальних зв'язків. Для спільнот спільний публічний простір є запорукою для існування і вбивство спільного простору може призвести до вбивства спільних ідентичностей, адже людей фізично вже нічого не пов'язує.

Конфлікти пам'яті, про котрі згадувалося вище у розділі про Сараєво, образ Ірпеня та ірпінчан та їх рутинізоване постурбіцидне життя також несуть два потенційно конфліктні наративи пам'яті. Попри нові меморіали, що підкреслюють важливість переосмисляти урбіцид на всеукраїнському рівні, в ході аналізу отриманих мап майже не було зафіксовано, що національність в урбіциді переосмислюється на рівні сприйняття міського простору. Важливо зазначити, що мова йде про ірпінчан, що не були тут під час окупації, оскільки у тому випадку проживання та адаптація до постурбіцидного життя може значно відрізнятись.

Пам'ять про урбіцид вкарбовується у постурбіцидне життя за допомогою зображення руїн та у соціальних змінах : особисті відносини, робота та дозвілля. Найлегше адаптуватися виходить у людей, що не є маяжниковими мігрантами до Ірпеня, про специфіку віку, через майже відсутність мап людей старшого віку, сказати точно не можу. Соціальна адаптація та сприйняття міста йде через смислові групи близькості, соціальності та рутинізації, проте переосмислення національності помічено було лише у однієї інформантки.

Подальші перспективи змін у сприйнятті ірпінчанами урбіциду та постурбіцидного життя залишаються відкритими, проте, якщо розглядати урбіцид у Сараєво, як частково близький кейс, то тоді можна передбачати, що переосмислення урбіциду як і на національному рівні, так і на особистому буде продовжуватись ще на певний період часу.

Джерела

1. Локтіонова Д. А. Місто та міський простір: реалії та перспективи [вітчизняний досвід], / Д. А. Локтіонова // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. - 2014. - Вип. 20. - С. 86-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtpsa_2014_20_17.
2. Сливка Р. ПРОСТОРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ДОНБАСУ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННОГО УРБІЦИДУ// Закутинська І., Глуханюк Б. - № 8 (2018): *Науковий вісник ХДУ Серія Географічні науки*. – 2018 - Вип.8. – С 119-128.
3. Соболева, О. Антропологічне дослідження локальної міської спільноти Ірпеня./ Овсіюк, О., & Полек, Т. // *Українознавство*, (3), - 2017- 214-231.
4. *Соціологія міста: навчальний посібник* / [Л. В. Малес, В. В. Середа, М. О. Соболевська, Ю. Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О. К. Міхеевої. – Донецьк: вид-во «Ноулідж», 2010. – 464 с. [+ ілюстрації].
5. Полек, Т. СЕЛО І МІСТО, АБО ЯК КОНСТРУЮЮТЬСЯ КУЛЬТУРНІ КОРДОНИ. -2019-10.15407/mics2019.06.
6. Овсіюк, О.. Дослідження київського передмістя в парадигмі пограниччя (на прикладі м. Ірпеня). *Українознавство*, (4)- 2018- с.136-147.

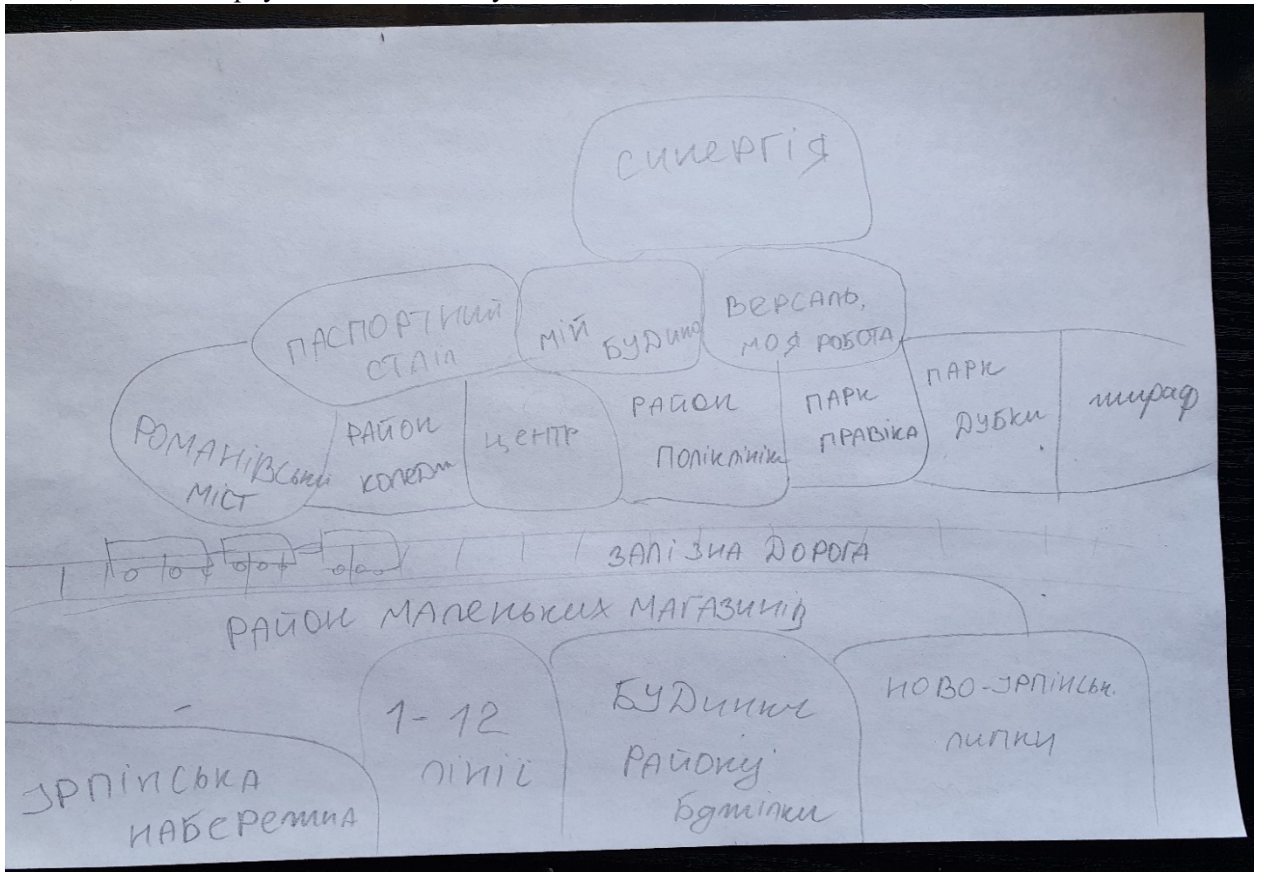
7. Овсіюк, О. Повсякденне життя населення м. Києва 1943—1945 рр. у радянській та вітчизняній науковій літературі. *Українознавство*, (3) – 2015- с. 109-118.
8. Овсіюк, О. Нова київська сабурбія: моральна економіка комфортного життя та неформальні практики /Соболева, О./ *Українознавство*, (3 (68))- 2018 - с. 140-161.
9. Устінова, І. УРБИЦИД ТА ПОВОСННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ МІСТ УКРАЇНИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ./ Плешканковська, А. // 2022 р.- 463-471. 10.36074/grail-of-science.23.12.2022.82.
10. Couperus, S (2015). *The Resettlement of Social Misfits. Internal Colonization in Rotterdam, 1940–1960. International Journal for History, Culture and Modernity*. 3. 249. 10.18352/hcm.486.
11. Coward, M. (2010). *Urbicide: The Politics of Urban Destruction* By Martin Coward. *Global Discourse*. 1. 186-189. 10.1080/23269995.2010.10707864
12. Drakulic, S. (1993) 'Falling Down: A Mostar Bridge Elegy', *The New Republic*, 13 December, pp. 14–15.
13. García, I. / *Human Ecology and Its Influence in Urban Theory and Housing Policy in the United States. Urban Sci*. 2019, 3, 56. <https://doi.org/10.3390/urbansci3020056>
14. Gregory D,Urry J./ *Social Relations and Spatial Structures*. Basingstoke Hampshire: Macmillan; 1985.
15. Kovalov, M. / *When Lenin Becomes Lennon: Decommunisation and the Politics of Memory in Ukraine, Europe-Asia Studies*, 2022, 74:5, 709-733, DOI: [10.1080/09668136.2022.2078478](https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2078478)
16. Nosova, H. / *Pierre Nora's Concept of Contrasting Memory and History, International Journal of Philosophy. Volume 9, Issue 4, December 2021*, pp. 216-220. doi: 10.11648/j.ijp.20210904.16
17. Otrishchenko, N. (2018). (IN)VISIBLE TRACES: THE PRESENCE OF THE RECENT PAST IN THE URBAN LANDSCAPE OF SARAJEVO. *City: History, Culture, Society*, (5), 235–244. Retrieved from <http://mics.org.ua/journal/index.php/mics/article/view/79>
18. Otrishchenko, N. (2019). Перспективи застосування методу проєктивного малюнку у соціологічному дослідженні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, (1045), 75-79. вилучено із <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/13842>
19. Park, Robert E., and Ernest W. Burgess.(2019). *The city*. University of Chicago Press.
20. Pierce, J., & Martin, D. G./ *Placing Lefebvre. Antipode*, 47(5), 1279–1299. doi:10.1111/anti.12155, 2015.

21. Slyvka, R. & Slyvka, L. & Atamaniuk, Y. (2017). Transformations of the cultural landscape of Donbas during the armed conflict 2015–2017. *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*. 6. 10.18778/2300-0562.06.13.
22. Sorabji, Cornelia. (2006). *Managing Memories in Post-War Sarajevo: Individuals, Bad Memories, and New Wars*. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 12. 1 - 18. 10.1111/j.1467-9655.2006.00278.x.
23. STONEALL, L. (1981). *Cognitive Mapping: Gender Differences in the Perception of Community*. *Sociological Inquiry*, 51(2), 121–128. doi:10.1111/j.1475-682x.1981.tb01035.x
24. Wels, H & Waal, K & Spiegel, A & Kamsteeg, F. (2011). *Victor Turner and liminality: An introduction*. *Anthropology Southern Africa*. 34. 1-4. 10.1080/23323256.2011.11500002.

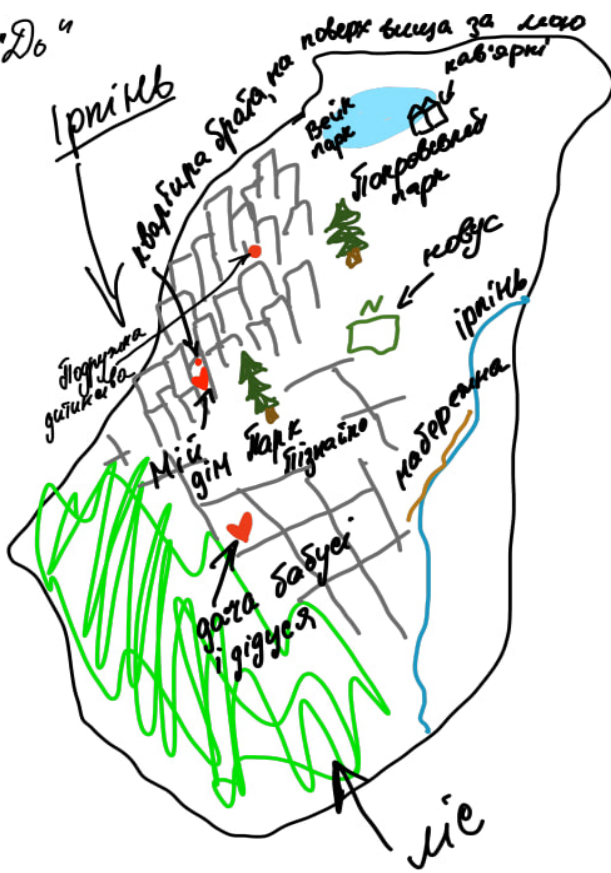
Додатки

Мапи називаються по порядку. Перша мапа – до, друга мапа – на даний момент.

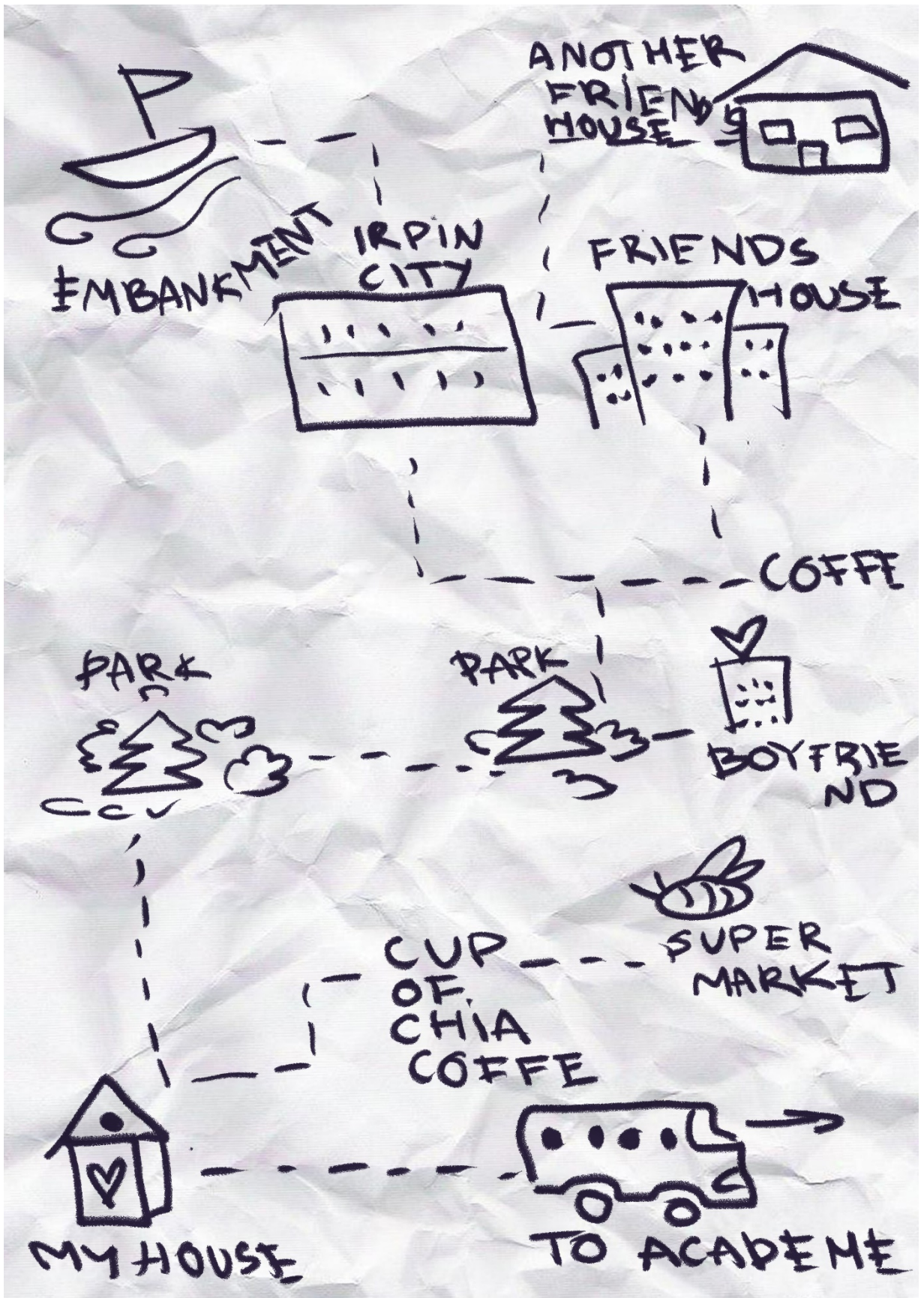

"До"

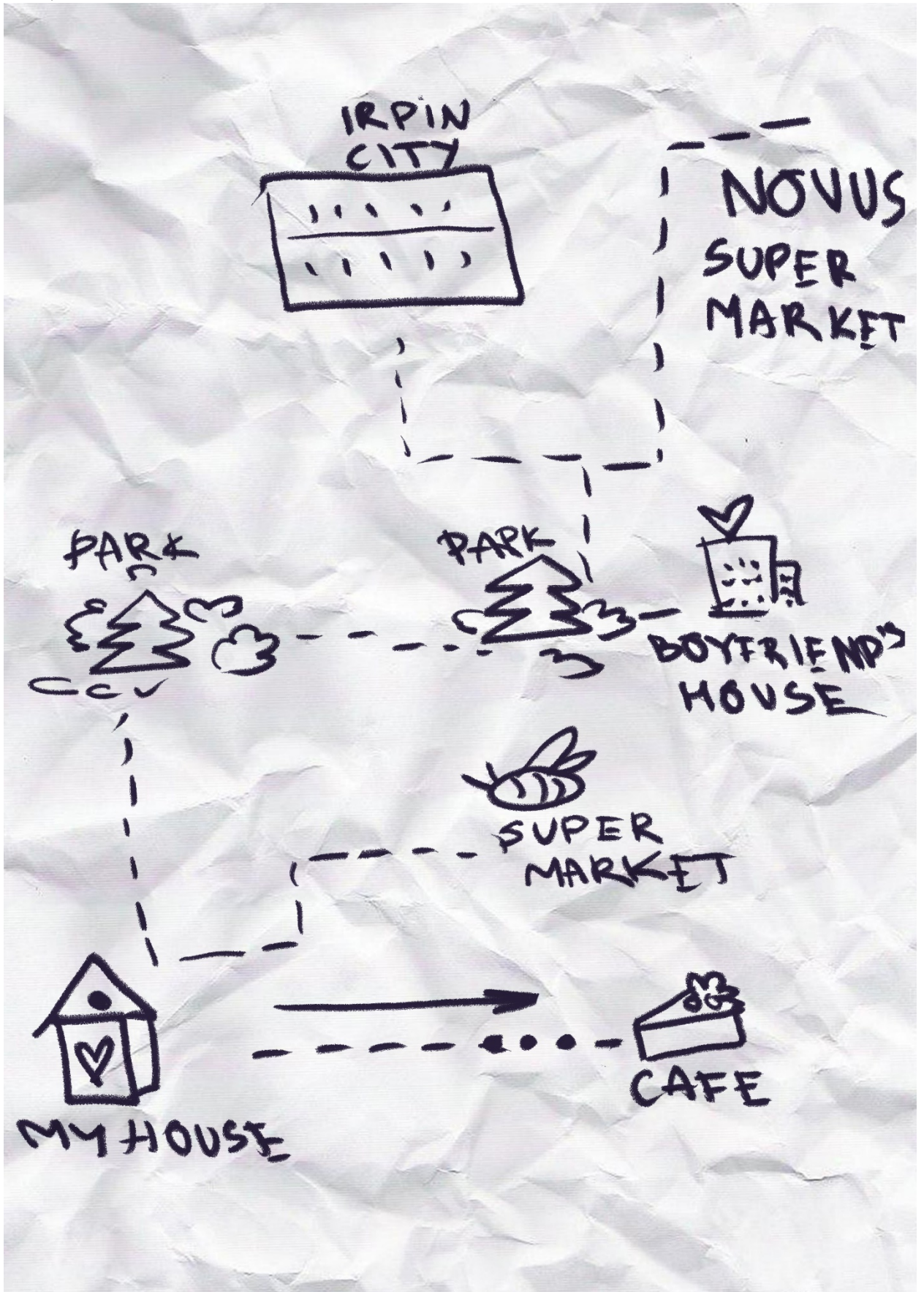

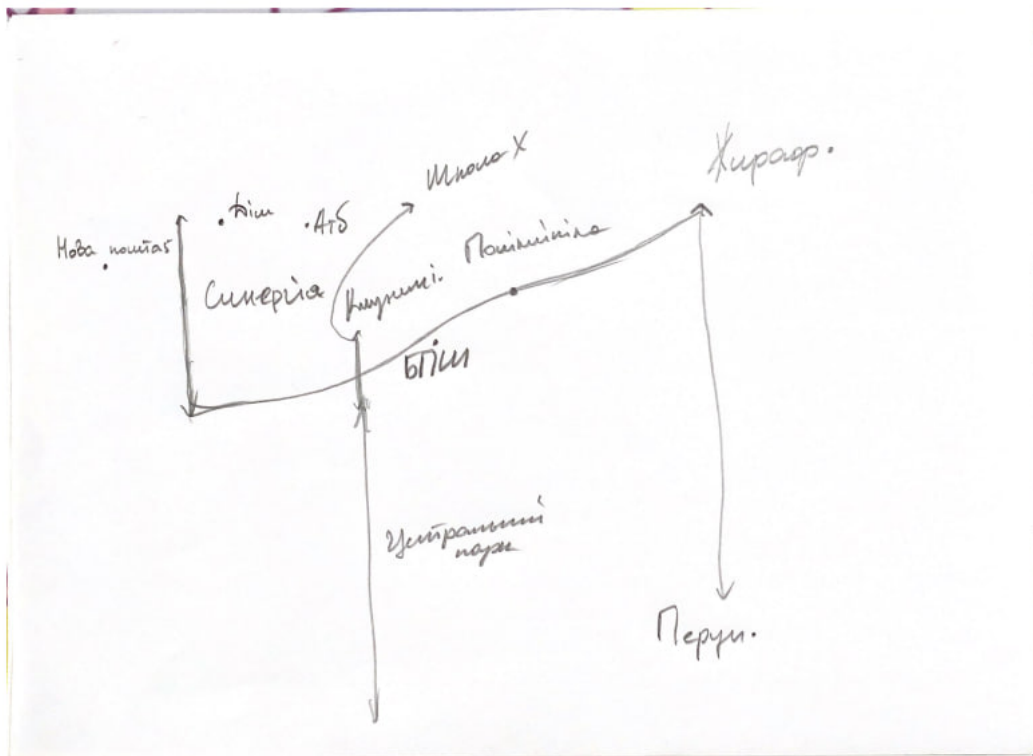
"Після"

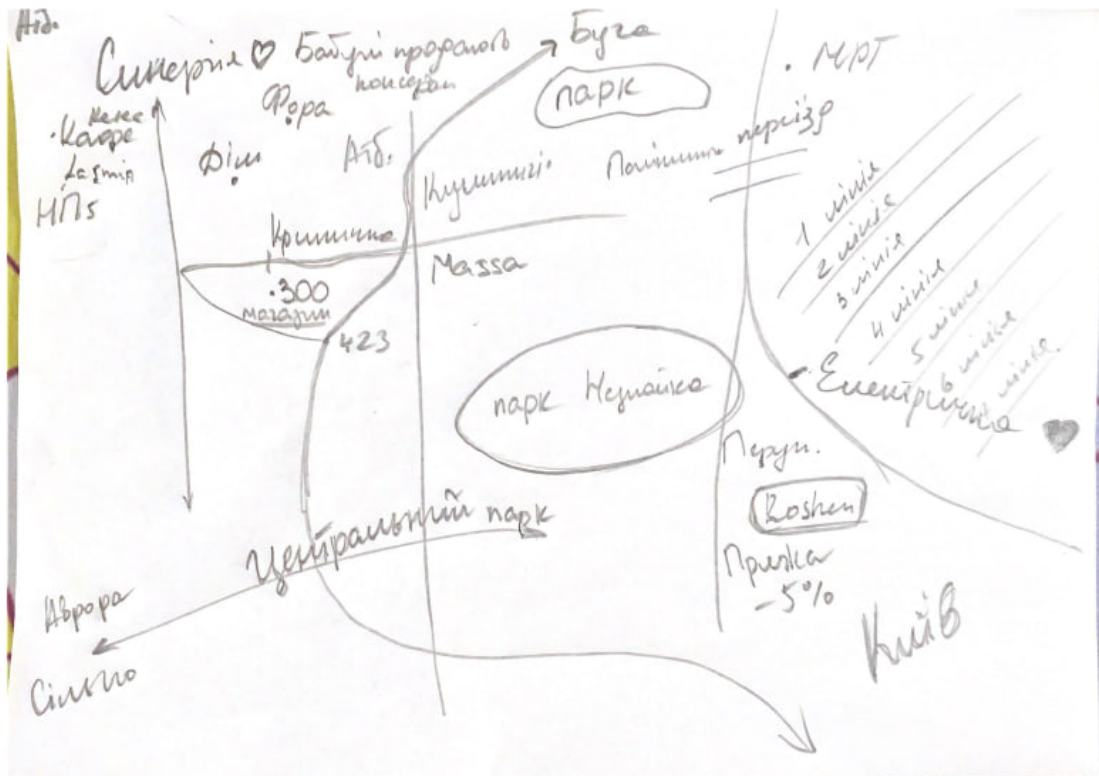

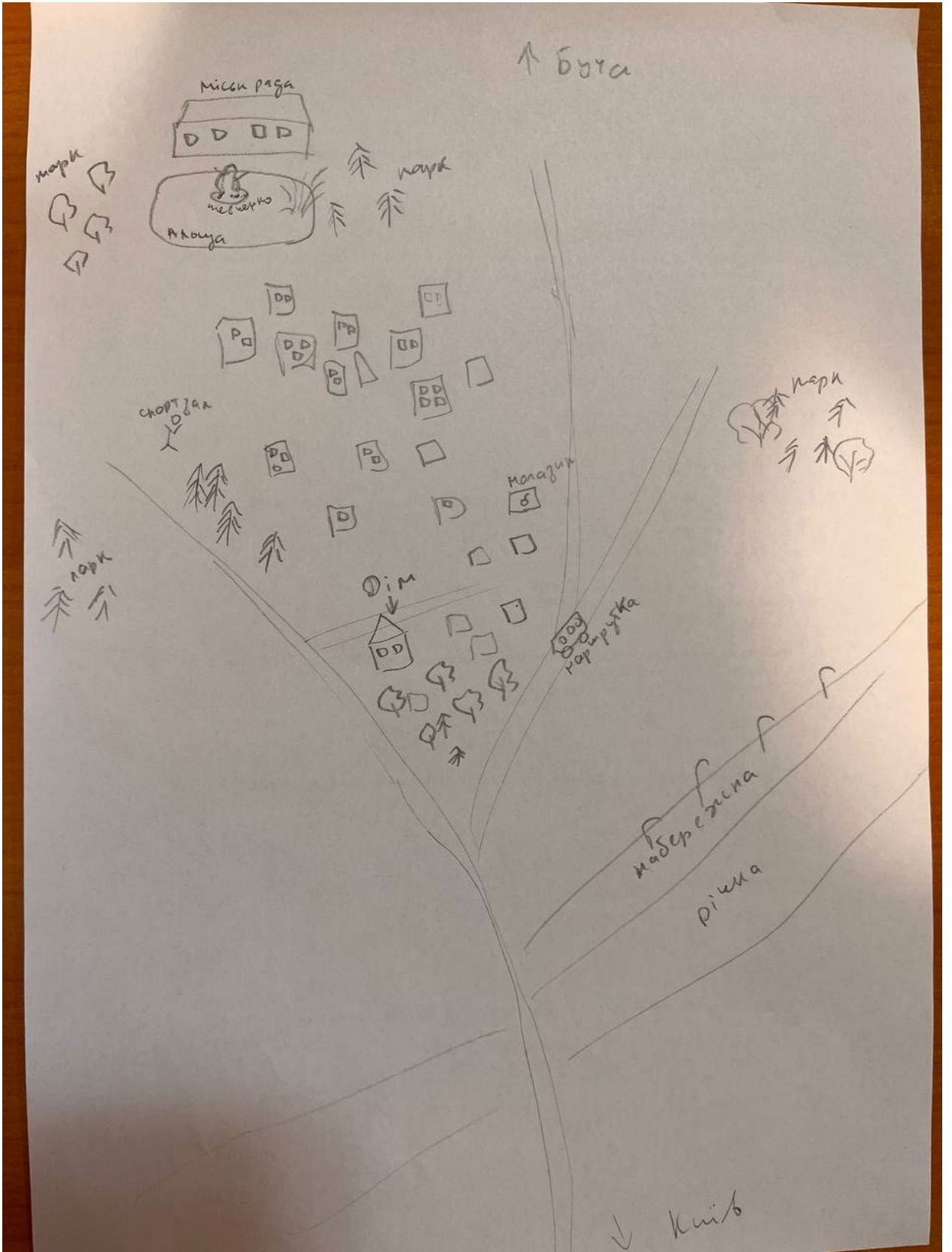
20 Ж, карта 3.1

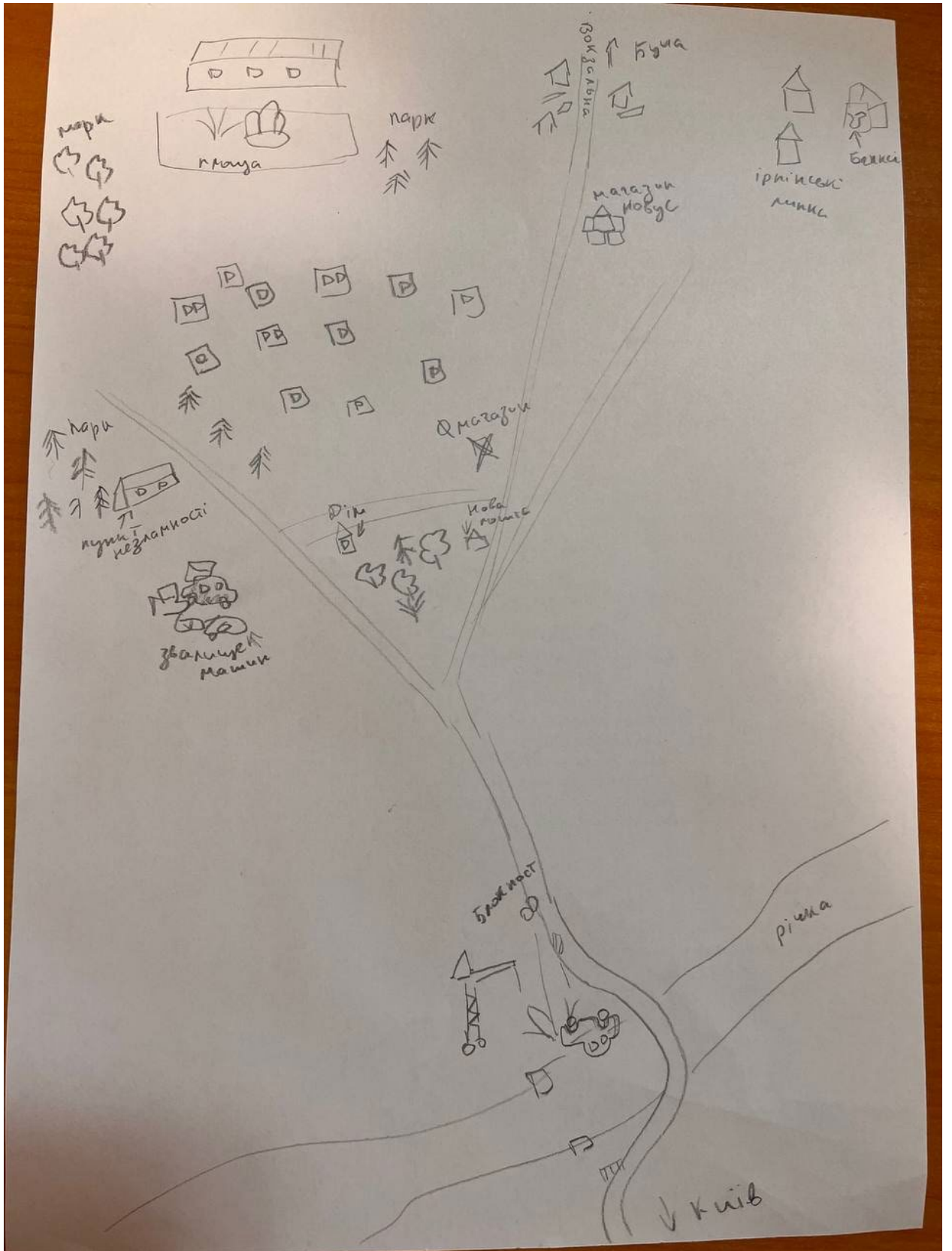
21 Ж, мапа 4.1 зверху та 4.2 знизу

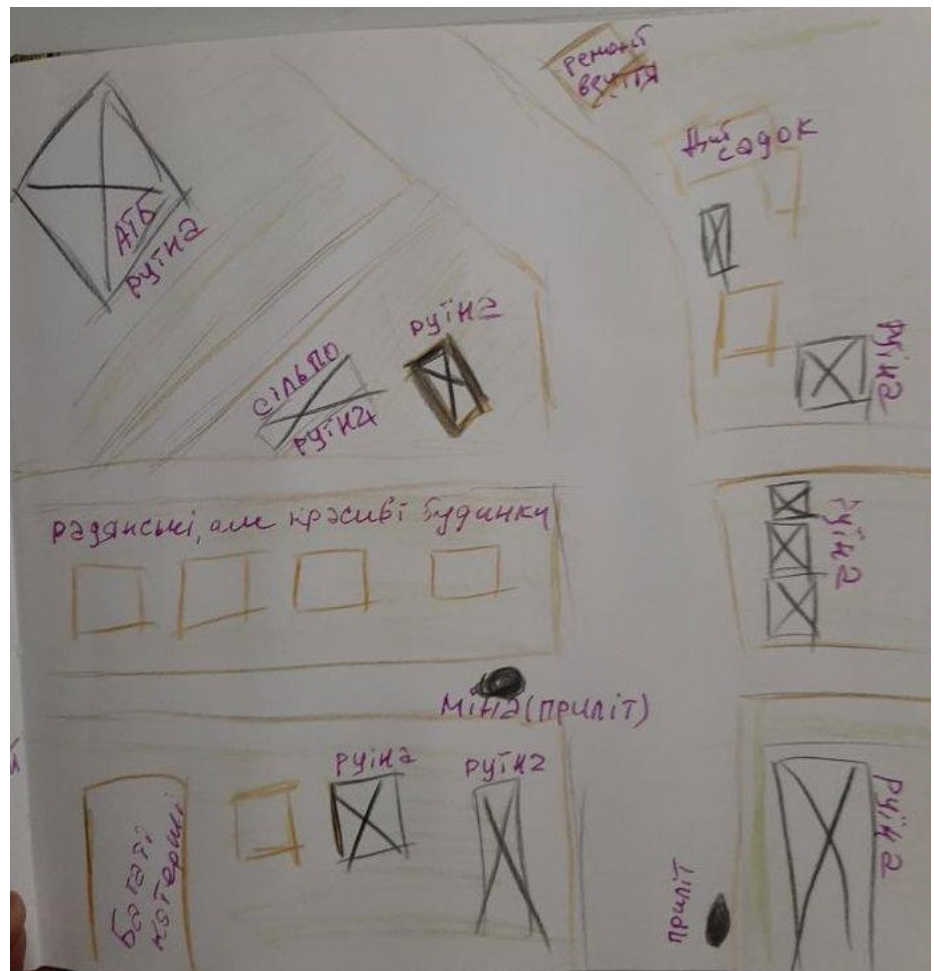
26 Ж, . Мапа 5.1

Мапа 5.2

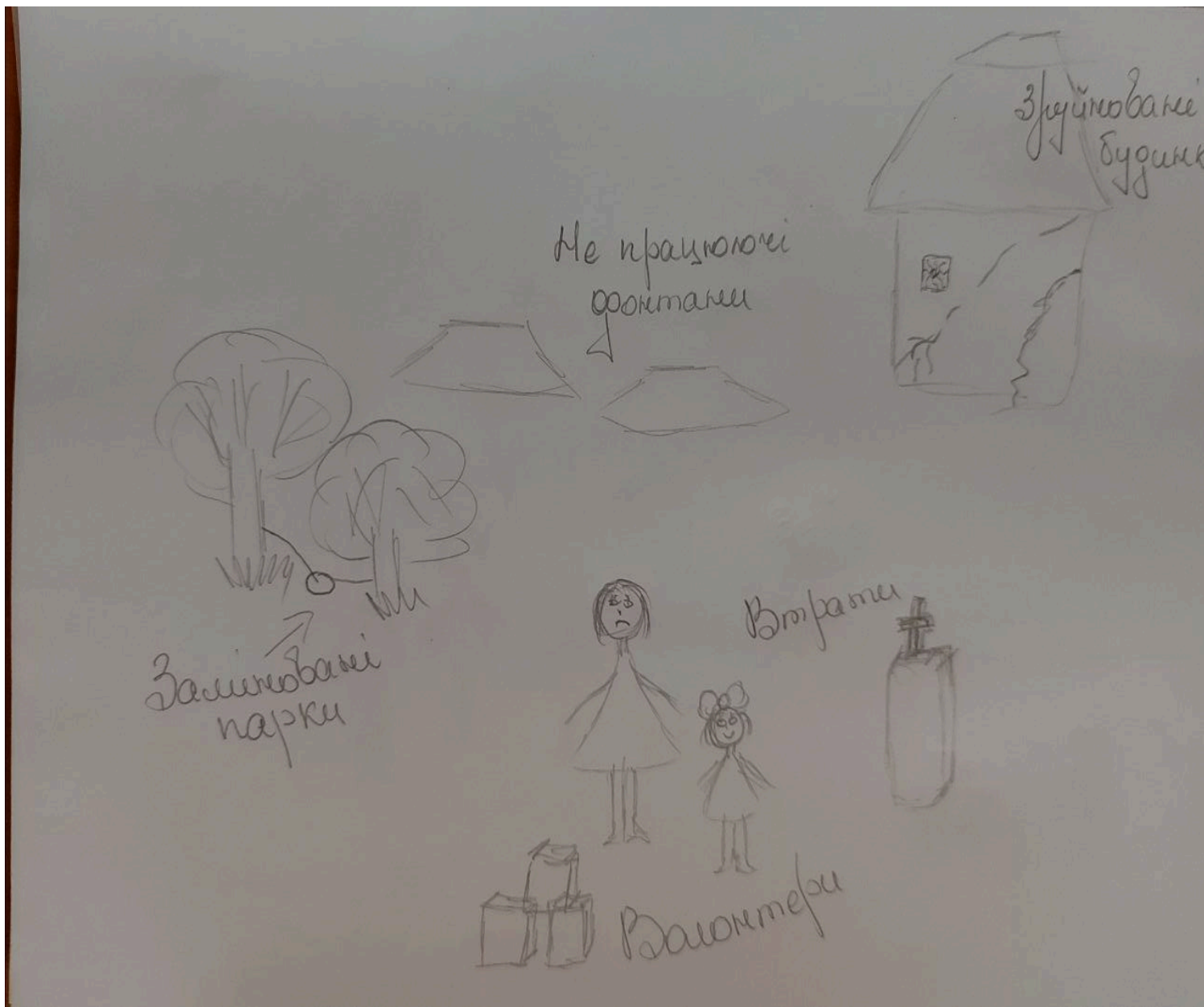
27 Ж., мапа 6.1

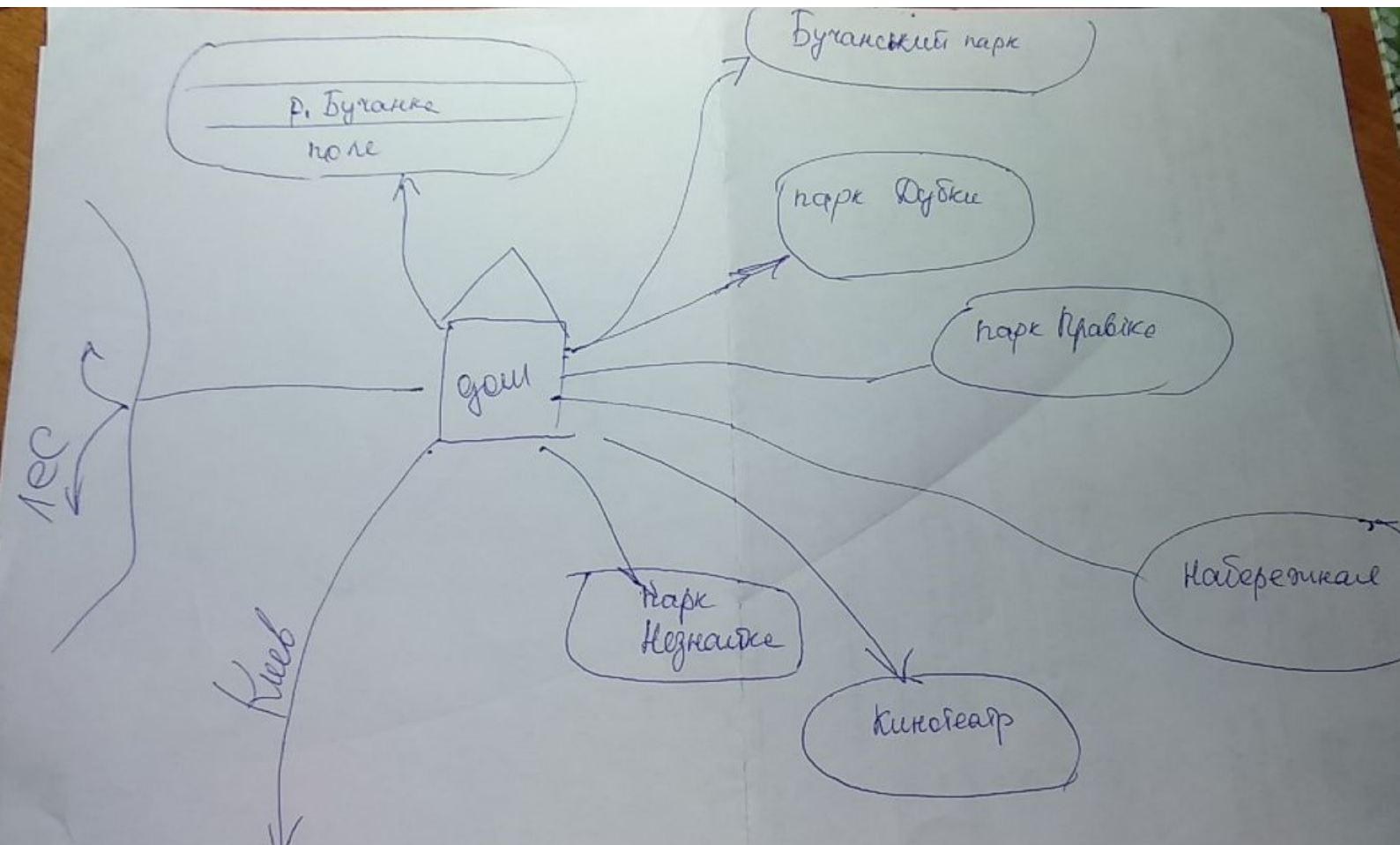
Мапа 6.2 зліва

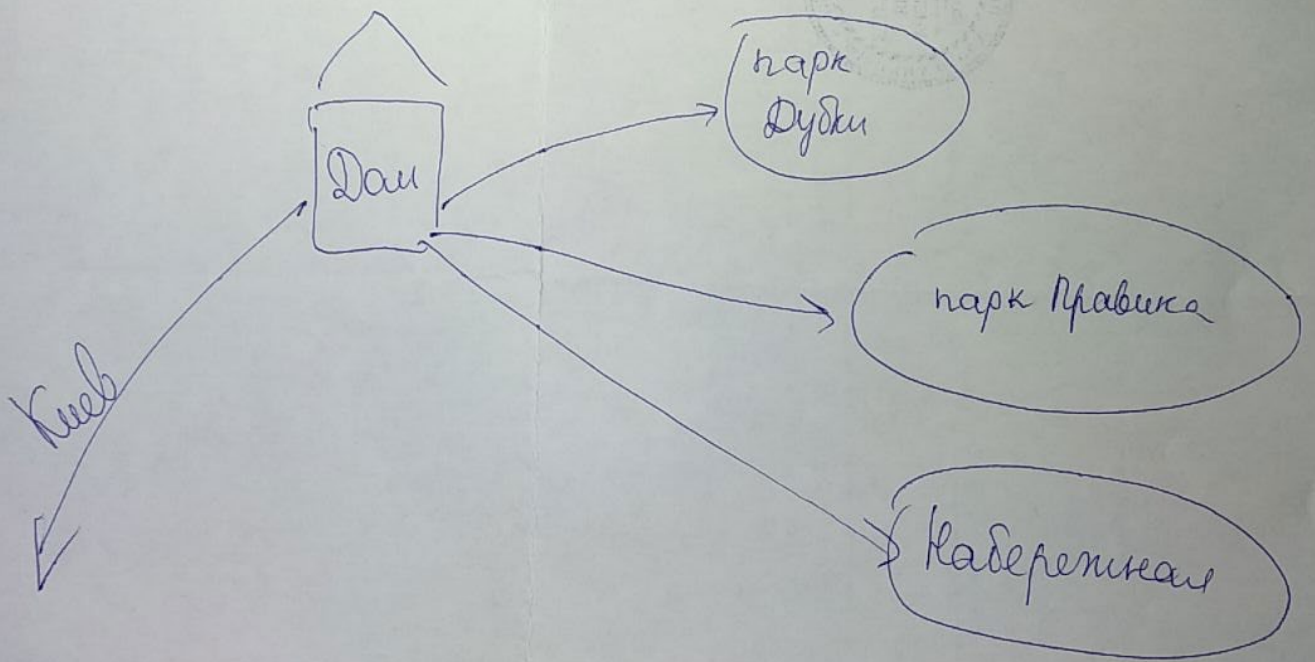
43 Ж, мапа 7.1

Мапа 7.2 зверху

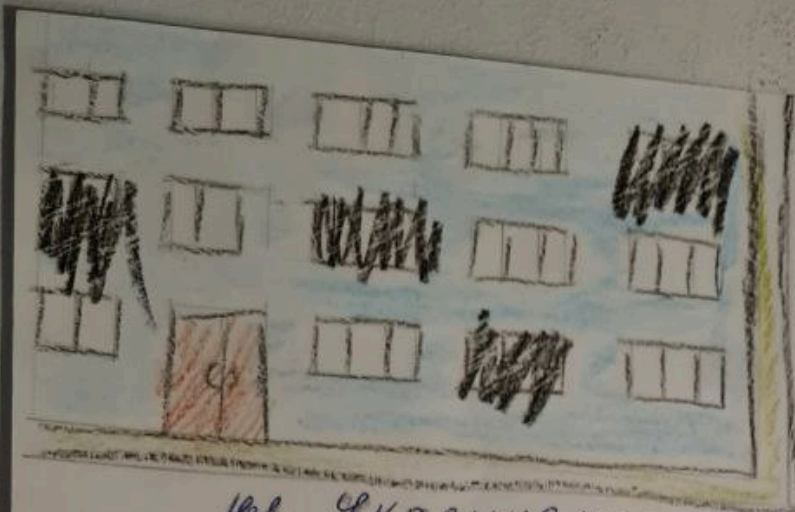
49 Ж, 8.1 зверху та 8.2 знизу

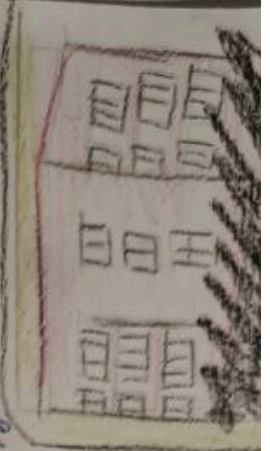
67 Ж, мапа 9.1 знизу

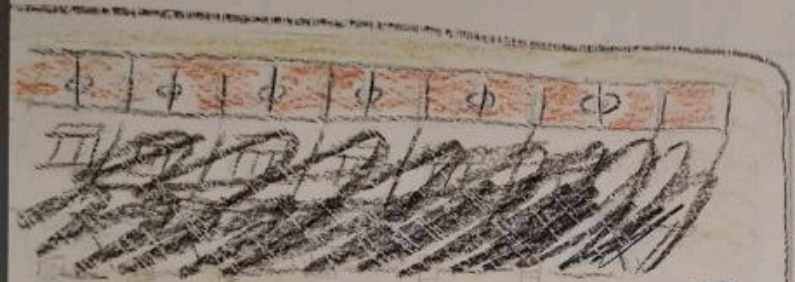
Мапа 9.2 на наступній сторінці

ул. Украинская

ул. Минеральная

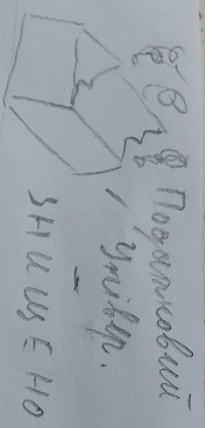
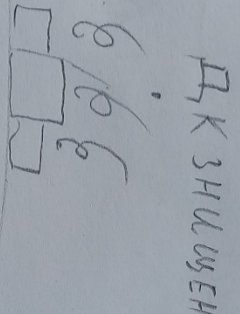
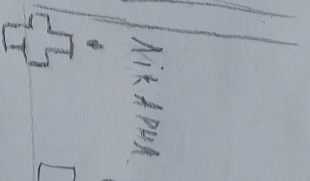
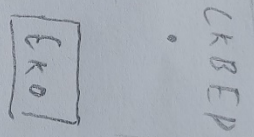
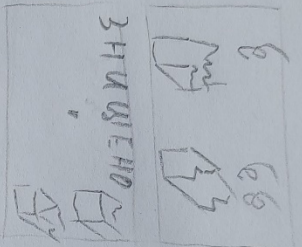

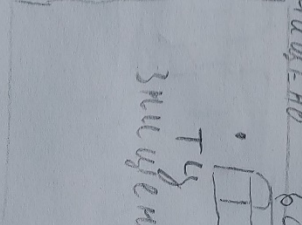
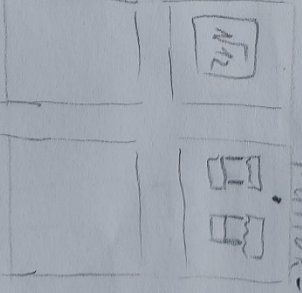
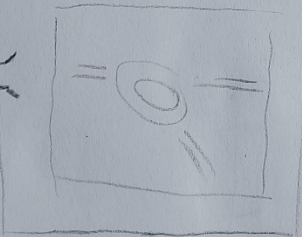
Після 24.02.22

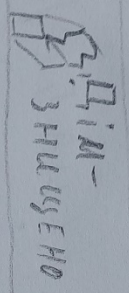
КАТДОРВИЩЕ
ТЕХНІКИ

Порядковий
знайшли

СРОВАЦУСЬ

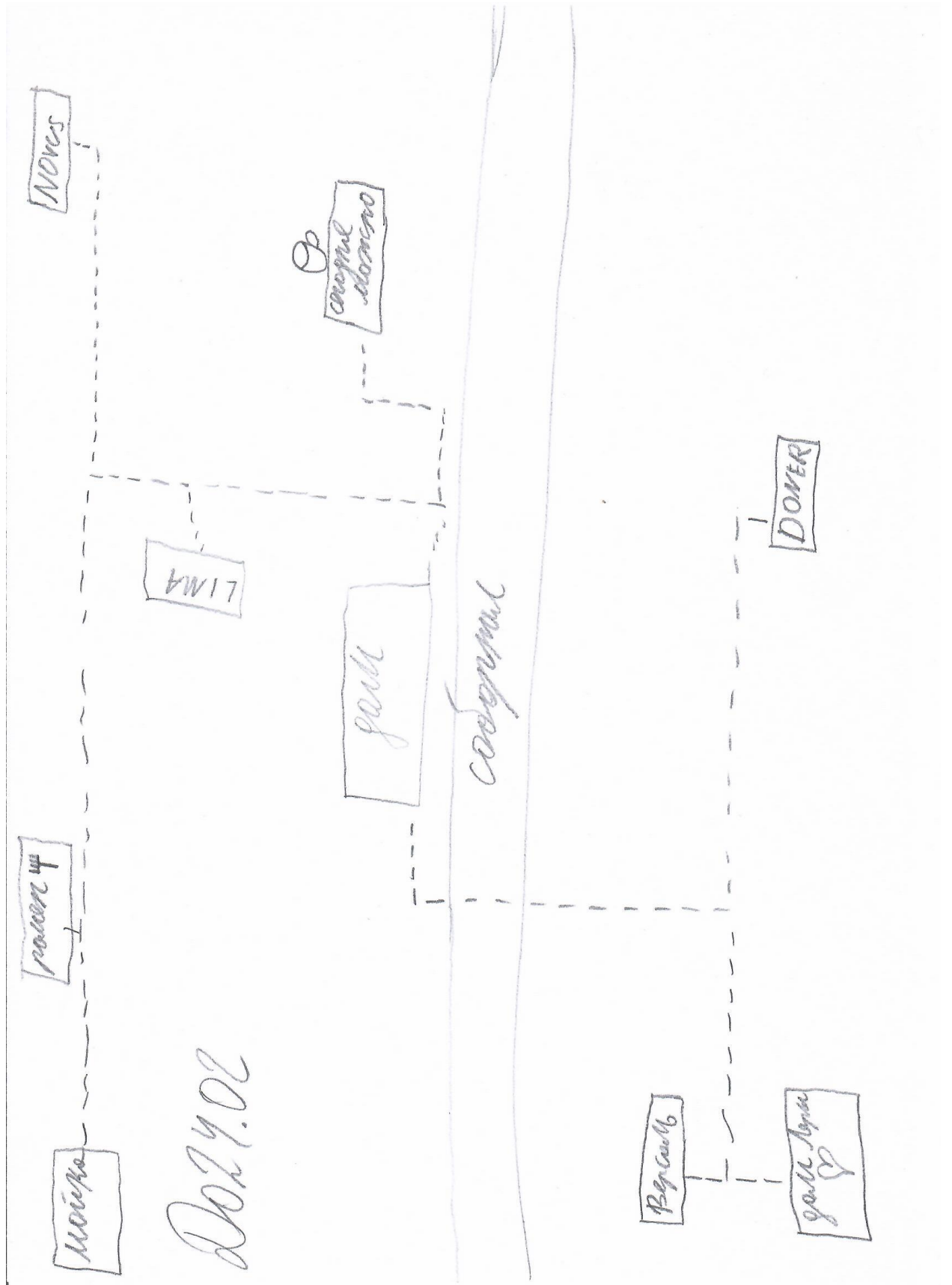

НАБЕРЕЖНА

Мапа 10.2 зверху

Мапа 13.2 знизу

